15

સુધરેલી રીત મુજબ.

વર્નાક્યુલર ટેકસ્ટ બુકસ રીવિઝન કમિટીએ તૈયાર કરેલી.

ત્રીજી ચોપડીના અર્થ.

(કવિતાની સમજુતી. અઘરા શબ્દો, જોડાક્ષરો; પાઠના સવાલ તથા સાર, ભુગોળ વિ.)

રચનાર.

મેસર્સ. સી. ડી. શાહ એન્ડ કો.

રચનારનું ઠેકાણું—શાહપોર—સુરત.

પ્રસિદ્ધ કર્તા—શા. મગનલાલ મોતીરામ.

પ્રસિદ્ધ કરવાનું ઠેકાણું—શાહપોર—સુરત.

છાપનાર મહુભાઈ ભાઈદાસ

છાપવાનું ઠેકાણું શ્રી સુરત જૈન પ્રીન્ટિંગ પ્રેસ

ખપાટીઆ ચકલા—સુરત.

કિંમત ત્રણ આના.

સને ૧૯૧૫ જાન્યુઆરી

બીજી ચોપડીના અર્થ.

પાઠ ૧ લો.

મેજ=ટેબલ.
સુથાર=લાકડાનું કામ કરનાર.
મકાન=ઘર.
કડીઆ=છો ઈંટનું કામ કરનાર.
મઘમઘવું=ફૂલોની ખુશબોથી બહેક બહેક થઈ રહેવું.

પવન=વાનું વાવું.
વાસ=સુગંધ; પીમળ
તળાવ=જેનીચારે બાજુ જમીન અને વચમાં પાણી હોય તે.
પહાડ=મોટા ડુંગર.
પાધર=ઉંચી જગા.
ધર્મશાળા=મુસાફરોને વગર ભાડાની ઉતરવાની જગા.
વટેમાર્ગુ=રસ્તે જનાર માણસ; મુસાફર.

ઓસરી=ઓટલી.
ઉડાવવા=ઓછી કરવા.
તડકો=તાપ; ગરમી.
સુરજ=સૂર્ય; રવિ.
અજવાળું=સુરજ દીવા વગેરેનો પ્રકાશ.

ઘોર=બીક લાગે એવું.
ચંદ્રમા=ચાંદો; સોમ.
મટે છે=જતું રહે છે; દૂર થાય છે.

ઝગઝગે=પ્રકાશે.
ઉજાસ=ઝાંખો પ્રકાશ
સરજયાં=બનાવ્યાં.
કળાતું=સમજાતું.
દયાળુ=દયાવાળા.
પરમેશ્વરે=ઈશ્વરે.

હોશિયાર=ચાલાક; ચંચળ

પાડ=ઉપકાર; આભાર.
યાદ=ફેમ; સરત.
ઉપકાર=પાડ; આભાર.
દરરોજ=હંમેશાં.
ભક્તિ=ભજન.
સાર—દરરોજ ઈશ્વરની ભક્તિ કરવી.

પાઠ ૨ જો.

કવિતાના અર્થ

સવારનું વર્ણન=પ્રભાતની હકીકત
ગવૈયા=ગાયન કરનાર.
મધુર=મીઠું.
પંખેરૂં=પક્ષી.
ભમર=ભમરો.
મુલ્લાં=મુસલમાનનો નીમાજી; હોરાઓનો ધર્મગુરૂ.

તૂલ=અનાજ.
અંધકાર=અંધારૂં.
જાગ=ઉઠ.
મુજ=મારા.
બાળ=બાળક; દીકરા.
પંખી=પાંખવાળા જાનવર; પક્ષી.

વન=જંગલ.
વહાણું વાયું=સવાર થઈ
વીતી=ગઈ; પુરી થઈ.
પૂર્વે=પૂર્વ દિશામાં.

ઝગઝગાટ=પ્રકાશ; તેજ
ભાતભાતના=તરેહવાર; જુદી જાતના
દીસે=જણાય; દેખાય.
પાન=પાંદડાં; પાંતરાં.
ડોલે=હાલે.
કુકડા=મરધા.
મેના=એક જાતનું સુંદર પક્ષી.
ફુટડા=રૂપાળા; શોભિતા.
તેજ=પ્રકાશ.
ફીકુ=ઝાંખુ.
ઉડીગયું=જતું રહ્યું; દેખાતું બંધ થયું.
કાળુ=ઝાંખું; ફીકું.
મોઢું કાળુ થયું=દેખાતાં બંધ થયા એટલે સંતાઇ ગયા.
ખુણાખાંચા=ગલીકુંચી; છુપી જગા
ખોળે=શોધે.
ભક્તજનો=ભગતો.
ધ્યાન ધરે=આંખો મીંચી પરમેશ્વરને જુએ.
ગાન=ગાયન.
દાતા=સખી; ઉદાર.
દીયે=આપે
રૂડું=સારૂં; ઘણું.

બાંગ=બૂમ પાડીને નિમાજ પઢવી તે; નિમાજ પઢવાને માટે બૂમ પાડવી તે;
તણો=નો
ઉદય થયો,=ઉગ્યો.
કમળ=કમળનું ફૂલ.
પત્ર=પાખંડી.
ખોલે=ઉઘડે; ખીલે.
ઉમંગી=હોંસિલા.
ધાય=દોડે; ઉડે.
ઢોર=ચોપગાં જાનવર; પશુ.
ચારો=ખાવાનું.
વેલી=વેલા; ભોંયપર પથરાતા છોડ.
ધીમે ખીલે=ધીરે ધીરે ફૂટે
નહિભૂલ=વગર ચુકે; નિયમિત વખતે.
તાજાં=તરતના ખીલેલાં
ટોળે=ટોળાબંધ; એકઠા થઇને.
વીરા=ભાઇ.
મગન=ખુશી.
કેરૂં=નુ.
ધ્યાન=ચિત્ત; મન.
માતા=મા.

પાઠ ૩ જો

વરસ=બાર મહીના.
ઋતુ=મોસમ; રત
મહીનો=ત્રીસ દિવસ.
કારતક=હિંદુ વરસનો પહેલો મહીનો.
તહેવાર=આનંદનોદિવસ
ટાઢ=ઠંડ.
દાદાજી=બાપના બાપ અથવા માના બાપ.
પતંગ=કનકવા
શિયાળો=ટાઢનીમોસમ
ઉડાડે છે=ચગાવે છે.
ઉતરાણ=સંક્રાંત; સુરજનું ઉત્તર તરફ જવું તે.
રત=ઋતુ; મોસમ.
જાડા=ઘટ કુમાશના.
ઊન=ઘેટાના વાળ.
ગરમ=હુંફાળાં.
કપડાં=લુગડાં.
હોળી=ફાગણ સુદ પુનેમ
સુદ=અજવાળીઉં; મહીનાનું પહેલું પખવાડીઉં
વદ=અંધારીઉં; મહીનાનું બીજું પખવાડીઉં.
પખવાડીઉં=પંદરદિવસ
અમાસ=હિંદુ માહનાનો

છેલ્લો દિવસ; જે દિ-
વસે ચંદ્ર બીલકુલ
ઉગતો નથી તે દિવસ.
તિથિ=દહાડો; દિવસ.
વસ્ત્ર=લુગડાં.

ઝીણાં=પાતળા કુમાસનાં

પંખા=વીંજણા.

ચોમાસું=વરસાદની ઋતુ
ખીલેછે=મોટા થાય છે.

બળેવ=રક્ષા બાંધવાનો
દિવસ; શ્રાવણ સુદ
૧૫; જનોઇ પહેર-
વાનો દિવસ.

દશેરા=રક્ષા છોડવાનો
દિવસ(આસો સુદ ૧૦)

દિવાળી=હિંદુ વરસના
છેલ્લા મહીનાનો છેલ્લો
દિવસ; આસો વદ
અમાસ
પર્વ=તહેવાર; ટાણું.

સવાલ—વરસની
ઋતુ કેટલી અને તે કઇ
કઈ? દરેક ઋતુ કેટ-
લા મહીના અને તે
માહના કયા કયા?
વરસનામહીનાકેટલા?
મહીનાના દિવસ કેટલા?
પખવાડીઆં કેટલાં
અને તે કયાં કયાં?
પખવાડીઆના દહાડા
કેટલા? મહીનામાં
પુનમ અને અમાસ
કેટલી આવે? મહી-
નામાં બીજી તિથિઓ
કઇ કઇ આવે અને
કેટલીવાર આવે?
શિયાળો, ઉનાળો અને
ચોમાસાને શેની મો-
સમ કહે છે? દરેક
ઋતુમાં કયા કયા ત-
હેવાર આવે છે અને
તે કઇ તિથિએ આવેછે?

પાઠ ૪ થો

મેળો=ઘણા માણસો
અને ગાડી ઘોડા વ-
ગેરેની ઠઠ
ગોકળ આઠમ=શ્રાવણ
વદ આઠેમ;જન્માષ્ટમી.
ધોએલાં=સાફ; મેલ
વગરનાં
કડકડતાં=અસ્ત્રીવાળાં
ભાઇબંધ=દોસ્તદાર.
સોબતી.
બજાર=હાટ.
ભારે=ઘણી.
ઠઠ=ગીરદી;ભીડ;જમાવ.

વખુટા=જુદા, છુટા.
બેઉ=બંને.

તરફ=બાજુ.
હારબંધ=હારદોર.
દુકાન=માલ વેચવાનું
ઠેકાણું.

કંસારા=તાંબાપિત્તળનાં
વાસણ બનાવનાર
અથવા વેચનાર.
તાંબું=લાલ રંગનીધાતુ
પિત્તળ=તાંબું અને
જસતની મેળવણીથી
બનેલી પીળા રંગની
ધાતુ
સુખડીઆ=મિઠાઇ બ-
નાવનાર, કંદોઇ.
હાટ=દુકાન
કોપરાપાક=કોપરાનો
બનાવેલો પાક.

મિઠાઇ=બરફી, પેંડા
વગેરે.
ખડકેલી=ગોઠવેલી.
ખરાદી=સંઘાડા ઉપર

ઘાટ ઉતારનાર;
સંઘાડિઓ
લક્કડ=લાકડાનો.
સામાન=ચીજો,વસ્તુઓ

પલંગ=છત્રીવાળો કોચ.
પારણું=હીંડોળા જેવું ઘોડીઉં.
કોચ=બે બાજુ તકીઆ વાળો પલંગ.
પુષ્કળ=ઘણાં; બહુ.
કાપડીઆ=કાપડ વેચનાર.

સુતરાઉ=સુતરનું બનાવેલું.
ઊનનું=ઘેટાના વાળનું બનાવેલું.
રેશમી=રેશમનું બનાવેલું
શણ=એકજાતનો છોડ (એના છાલનાં દોરડાં તથા કપડાં બને છે)
સરૈયા=સુગંધીવેચનાર; અત્તર, ગુલાબજળ, ધુપેલ વગેરે વેચનાર.
બહેકબહેક=મઘમઘ
આરસા=મોટી આરશી
લીલો મેવો=તાજાં પાકાં ફળ.
દ્રાક્ષ=દરાખ.

ચોગાન=ખુલ્લું મેદાન.
મદારી=ખેલ કરનાર.
ખેલ=રમત.
સિપાઇ=પગે ચાલનાર ચોકીદાર.
સવારો=ઘોડે બેસી ફરનાર સિપાઇ.
ફુદડી ફરતી=ગોળાકારમાં ફરતી.
રાજી=ખુશી.
હરખ તો માયજ નહિ=ખુશાલીનો પાર રહ્યો નહિ; ઘણીજ ખુશ થઇ.

સવાલ—ગોકુળઆઠમના મેળામાં શું શું જોયું ?

પાઠ ૫ મો.

નઠારી=ખરાબ.
સોબત=સંગત.
બોર=બોરડીનાં ફળ.
પટેલ=ગામનો ઉપરી.
વાડી=ફૂલ ફળના ઝાડ છોડવાળી જગ્યા.
મજા=ગમત.
શોખ=પતરાજી;ખોટી મોટાઇ.
પારકાં=પરાયાં, બીજાં

માને=કબુલ કરે, કહ્યું કરે.
આખરે=અંતે; છેલ્લે
સમજાવીને=પટાવીને.
ઝાંપો=કાંટાનો દરવાજો
આઘો=દૂર.
ખાસાં=સારાં;મજાનાં.
નિશાન=એંધાણ.
તાકીને=ધારીને.
લૂમ=ઝુમખો.
તૂટી પડે=નીચે પડે.

ઘાટ=ઇલાજ; ઉપાય.
રાસ=દોરડું
ઢગલેઢગલા=ઘણાજ; જથાબંધ.

દોસ્ત=ભાઇબંધ.
ઠીક=બરાબર.
ફક્કડ=સારા.
પછવાડે=પાછળથી.
રખેવાળ=સાચવનાર.
સખ્જડ=જોરથી.
ઝપાટે=સપાટો.
લગાવ્યો=માર્યો.
રોતોરોતો=રડતો રડતો.
થડ=ઝાડનો વચલો ગોળ ભાગ.
અથડાયું=અફળાયું.
ચકરી=તમ્મર; આંખે

અંધારા આવવાં તે
છુંદાઇ=કચડાઇ
લોહીલોહાણ=લોહીથી ખરડાએલું
વાડીવાળો=વાડીનો માલિક
લંપડાકો=તમાચા
જીવ લઇને નાઠો=ખૂબ દોડયો
ફરીને=પાછળ
બાજુએ=પાસાપર
ખેંચી=તાણી
ધોલો=ધપ્પા, થપ્પડો
ચોઢી કાઢી=મારી
ફળ=ફાયદો; લાભ

કવિતાના અર્થ.

અસર=લાગણી; પાસ
સંગ=સોબત; સંગત
રંગ=અસર; પાસ
પ્રેમ=પ્યાર
ઠામ=ઠેકાણું
ઠરશે=ઉભો રહેશે
રૂડો=સારો
બુરો=નઠારો; ખરાબ
મે'તા=મહેતાજી
ભાગ્યશાળી=નશીબદાર
વિદ્યા=ઇલમ; ભણતર
હુનર.

સાર.

નઠારી સોબતથી તેની નઠારી અસર આપણાપર થાય છે માટે નઠારા માણસની સોબત કરવી નહિ અને સારા માણસની કરવી

પાઠ ૬ ઠ્ઠો.

રખડેલ=રખડતો.
ખાતાં પીતાં હતા=પૈસે ટકે સુખી હતાં
વયે=ઉંમરે.
આનંદ=ખુશાલી; હરખ
પાર રહ્યોજ નહિ=ઘણોજ થયો.
વધાઇ=વધામણી; ખૂશ ખબર.
ઓવારણાં=દુખડાં; મીઠડાં
ફોઇ પગલું=ફોઇના તરફથી જે પગલું બાંધવામાં આવે છે તે
ભેટ=ઇનામ; સરપાવ
લાડીલો=લાડમાં ઉછરેલો લાડકવાયો.
કુટેવ=નઠારી આદત; ખરાબ ટેવ.
પોળ=મોટી ખડકી.
અટકચાળાં=અડપલાં; કોઇને ખોટું લાગે એવું કર્યા કરવું તે
લડાઇ=વઢવાડ.
ઇલાજ=ઉપાય.
વંઠીજશે=બગડી જશે.
સીધું ચાલવું=તોફાન મસ્તી ન કરવી.
બહાને=નામે
ચૌટું=જ્યાં ચાર રસ્તા ભેગા થતા હોય તેવો બજાર; બજાર
રઝળતો=રખડતો.
ટોળું=જથો.
મસ્તી=તોફાન.
લાતાલાતી=લાતબાજી
લાત=પાછલો પગ મારવો તે.
ઉતરીગયો=સાંધામાંથી ખસી ગયો.
તંમર=ચક્કર; ફેર.
ભેંકડો તાણતો હતો=મોટે સાદે રાગ કાઢી રડતો હતો.
હાડવૈદ=ઉતરેલું હાડકું બરાબરબેસાડનાર વૈદ
ખદખદતો=ઉનો ઉનો
લેપ=ખરડ.

ઓસડ વેસડ=દવા ને તેના ઉપાય.
વલે=દશા; ભુંડાહાલ.
ખો=આદત; ટેવ.
શિખામણ=ફાયદાની વાત; બોધ.
સુધરી ગયો=સારી રીતે ચાલવા લાગ્યો; કુટેવ છોડી દીધી.
સાર—નિશાળનું નામ દઈ રસ્તામાં રઝળવું નહિ, અને નઠારાંની સોબત કરવી નહિ.

પાઠ ૭ મો.

જક્કી=પોતાની મરજી પ્રમાણે ચાલનાર; જીદ્દી.
વાછરડાં=ગાયનાં બચ્ચાં.
લવારાં=બકરીનાં બચ્ચાં.
પાડા=ભેંસનાં બચ્ચાં.
ગાડરાં=ઘેટીનાં બચ્ચાં.
ચારો=ઘાસ વગેરે.
નીરતો=નાખતો.
ખાંધે=ખભે
કોતર=અનાજ પાકે તે જગો.
વાડો=બકરાં ઘેટાં રાખવાનો.
છાંયે=શીળે; છાંયડે
વાંસળી=વાંસની બનાવેલી વગાડવાની નળી.
પાવો=પીસવો; સિસોટી.
હૂંફ=ગરમી.
જતન=રક્ષણ, સંભાળ
રબારી=ઢોર ચરાવનાર.
ઉંચી=ઉડી; દૂધ દેતી બંધ થઈ.
જાળવતો=સાચવતો; બરદાસ કરતો.
વિઆય=જણે; બચ્ચાં અવતરે.
ધણી=માલિક.
સાચવણ=સંભાળ; બરદાસ.
બાબત=વિષે.
તકરાર=વઢવાડ; રકઝક
શિકારી=શિકાર કરનાર
અજાણ્યું=ઓળખાણ વગરનું.
મોજ=મઝા; આનંદ.
અભાગીઉં=કમનશીબ.

પાઠ ૮ મો

ગોંધતો=પૂરી મુકતો.
ચેન=સુખ; મજા
બંધીખાનું=કેદખાનું.
પાધર=ચોગાન; ખુલ્લી જગા.
ચાંદની=ચંદ્રનું અજવાળું
ખેલવું=રમવું.
ઠરેલ=ડાહી.
નાદાન=સમજણ વગરનું; ઓછી અક્કલવાળું
સંભાળ=બરદાસ.
સપડાઈ પડશે=હેરાન થશે; પકડાશે.
જક=જીદ; હઠ
લાગ=દાવ; તક
લાગ ફાવ્યો=તક મળી
સટકી ગયું=છાનું માનું નાશી ગયું.
ઠેકવા=કૂદકા મારવા.
પાદર=ગામના ઝાંપા બહારની જગા.
વગડો=જંગલ
કોતર=ગુફા, બખોલ
તરાપ=કુદકો; ફાળ.
બોડ=ગુફા; બખોલ.

ફાડી=ચીરી.
કમોતે=વગર મોતે
સાર—મા, બાપ, મહેતાજી વગેરે કોઈ સારી શિખામણ આપે તે મુજબ ચાલવું, હઠ કરવી નહિ.

પાઠ ૯ મો.

રિસાળ=રિસાઇ જાય તેવો.
સહેજ સહેજમાં=જરા જરા વારમાં.
રીસ=ગુસ્સો; મિજાજ.
છેડો=પાર.
ભાગ્યે=કદાચ
આડોશી પાડોશી=આસ પાસના ઘરના રહેનાર.
બને નહિ=ફાવે નહિ.
ભાઇભાંડુ=સગાંવહાલાં
જમણ=જમવાનું.
પચવામાં=પાચનથવામાં
ચીસ=બીકથી બૂમ પાડવી તે.
ટેવ=આદત
નકામો=અમથો.
ઢોંગ=ફેલ, ફીતુર
વેદના=દુ:ખ.
ભોગવવી=ખમવી.
મુદ્દલ=બીલકુલ, જરાપણ
ખોટું=માઠું; ખરાબ
પસ્તાયો=દીલગીર થયો.
નડે છે=હેરાન કરે છે.
સાર—જરા જરા વારમાં રિસાઇ જવું, નહિ.

પાઠ ૧૦ મો.

કવિતાના અર્થ

જાળ=કરોળીઆનું પડ; જાળું, ફાંદો.
ફરીફરીને=વારંવાર.
વિષે=બાબત.
ગભરાય=અકળાય.
વણ=વગર.
તૂટેલે=તુટી ગએલે.
તાંતણે=તારે.
મહેનત શરૂ કરી=મહેનત કરવા માંડી.
માટ=માટે.
હેઠે=નીચે.
ફાવ્યો=પાર પડ્યો.
ઘાટ=ઉપાય;રીત.
ભીડયો=હોંસથી મંડયો રહ્યો.
ધીરજ=સબુરી.
નીરધાર=નક્કી.
ખંત=ચેટક;કાળજી
યત્ન=મહેનત.
ચગદાઇ=છુંદાઇ; દબાઇ
તળે=નીચે.
મોત=મરણ.
તજી=છોડી
અનંત=ઘણુંજ.
લાભ=ફાયદો.
પામે=મેળવે.

પાઠ ૧૧ મો.

ચકભિલ્લુ=એક જાતની રમત છે
કચ્છ=કાછડો.
ગઢ=કલ્લો.
સાથી=સોબતી.
ભિલ્લુ=જોડિયો; સાથી
વડો=મોટો.
અંતરે=છેટે.
સરદાર=ઉપરી.
ધૂમી રહ્યા=આમથી તેમ ફરી રહ્યા.
દાવ=લાગ.
પેંતરા=ડગલા; પગલાં.
નજર ફેંકી=જોઇ.
પૂર જોસથી=ઘણા જોરથી.
ભૂલથાપ=ભુલાવો; ભુલવામાં નાખવું. તે
શાબાશ=ધન્ય.
દાવ=રમતનો વારો.
સાર—શરીરની સાથે મન કેળવાય એવી રમતો રમવી.

પાઠ ૧૨ મો.

૬૯ મનસૂબાળો=પાકા વિચારવાળો.
ગેડીદંડ=દડો અને તેને ફેંકવાની લાકડી.
ડગલું=પગલું
રંગ જામ્યો=મજા આવી
અત્યારે=હમણાં
પછી તો ધૂળ=પછી કંઇ મજા પડવાની નથી.
વચન=બોલ
થોભ=સબુર કર.
ખાતરી=ભરૂસો.
સુનું=વસ્તી વગરનું.
મોં ફેરવી=મોં ચઢાવી.
પીડા=પંચાત; દુઃખ.
ડગવા=ફરવા.
મન ડગવા દીધું નહિ=મરજી મુજબ કર્યું નહિ

પાઠ ૧૩ મો.

મધમાખી=મધ બનાનારી માખી.
કુટુંબ=વંશ; ઓલાદ.
છંછેડે=હરકત કરે.
પીઠ=વાસો.
ઘાટ=શરીરનો આકાર.
સોહામણી =શોભીતી.
ભપકાદાર=રોપવાળા; બહારની શોભાવાળા
કામની=ઉપયોગની,
ઉલટા=સામા.
કોરીને=કાણાં પાડીને.
દુભવો=મન દુઃખી કરો
નુકસાન=બગાડ.
સ્વાદે=લહેજતથી.
નવાઇ=અચરજ.
સાર.—કોઇનું ભલું કરીએ તો આપણું ભલું થાય અને કોઇનું બુરૂં કરીએ તો આપણું બુરૂં થાય.

પાઠ ૧૪ મો.

મોસાળ=માના બાપનું ઘર.
આંખ ટાઢી થઇ=સંતોષ થયો.
અંગેઠી=પોંક પાડવાની ધુણી;
પોંક=જુવાર વગેરેના લીલા કણસલાને અંગેઠીમાં શેકી બનાવે છે તે
ઉલટભેર=ઉમંગથી;
હોંસથી.
હોંસભેર=હોંસથી
વાંક=ગુનો; તકસીર.
સાજું=આખું.
ઉતાવળ=ઝડપ.
ઠેસ=ઠોકર.

સાર.

૧) કોઇપણ કામ ઉતાવળથી કરવું નહિ.
૨) જેવું આપણું સમજવું તેવુંજ સામાનું સમજવું.

પાઠ ૧૫ મો.

ઢીંગલી=નાની પુતળી.
તકતો=આરસો.
ઝૂટ=એકદમ ઝડપ મારી લેઇ લેવું તે.
સરી પડયો=લપસી ગયો.
બરડ=ઝટ ભાંગી જાય એવો.
પછાડીએ=અફાળીએ.
ખેંચતાણ=ખેંચાખેંચી
કાયર=હેરાન.
પજવે=દુઃખ દે.
ફુટી બદામ=ખોટી બદામ, ઘણીજ નજીવી કિંમત-
સહીઅરો=બેનપણીઓ
કટ્ટા=એક બીજાની સાથે બોલવું કે રમવું નહિ તે.

કવિતાના અર્થ.

આપણ=આપણે.
સુખચેન=મજા.
શોક=દીલગીર.
લાજ=આબરૂ.
ઘટે=ઓછી થાય
નિંદે=ખોટું ખોટું બોલે
બળવંતા=જોરાવર.
સદા=હંમેશાં.
લેશ=જરાપણ.
કલેશ=કંકાસ.
કોય=કોઈ.

પાઠ ૧૬ મો.

બાળ=બાળક.
રામચંદ્રજી=અયોધ્યામાં એ નામના રાજા થઇ ગયા તે (લોકો તેમને પરમેશ્વરનો અવતાર માને છે)
ઇચ્છા=મરજી.
નાનકડા=છેક નાના.
ગભરાટ=ગભરામણ.
છેવટે=આખરે.
ફેરવવા=બદલવા.
ફોફાં=ખોટી મહેનત
મણકાર્યું=માન્યું.
ડુસકાં=રડતાં રડતાં. આંચકા ખાવા તે.
રોણ=રડવાનું તોફાન.
ખીજવાયા=ગુસ્સે થયા.
ગોદ=ખોળો.
હાલરડું=હાલું.
ઝોટ ઝપટ=નજર; ઓળો કે કોઇ બિહામણી ચીજ જોવાથી મનમાં ધાસ્કો પડયો હોય તે.
ધંતરમંતરવાળો=પીંછી ફેરવી કે મંત્ર ભણી સારૂં કરનાર.
જંત્ર=માદળીઆમાં ઘાલવાનો મંત્રનો કાગળ.
માદળીઉં=તાવીજ.
ધીરા=ધીરજવાળા.
છાના=મુંગા.
વળ્યું=ફાવ્યું.
પ્રધાન=વજીર.
દર્પણ=આરસી.
દશરથ=રામચંદ્રજીના બાપ.
મહારાજા=મોટા રાજા.
શ્રી=સારા; શોભાયમાન.
સાર—અક્કલ વાપરી યુક્તિથી કામ કરવું.

પાઠ ૧૭ મો.

વગર વિચાર્યું=વિચાર વગરનું.
જોડું=બૈરીને મરદ; ધણીધણીઆણી.
કચરોપુંજો=કચરો વગેરે
પરવારી=નવરી થઇ.

ભક્તિ=ભજન.
વિદ્યાર્થી=નિશાળીઓ;
કથા=ઇશ્વર સંબંધીવાત
મળતું=પેદાસ થતી.
ગુજરાન=ગુજારો.
છોકરાંછૈયાં=છોકરાંછોકરી
પેટે=પોતાને.
ઓછું આવતું=દીલગીર થતી.
પાપ=ખોટાં કામ.
આધાર=આશરો; ભરોસો
સારૂં=ભલું; કલ્યાણ.
આંગણું=બારણા આગળની જગો.

તરફડતું=તરફડીઆંમારતું
દયા=રહેમ.
ઉછેરીને=મોટું કરીને
જન્મ થયો=અવતર્યો.
લોહીઆળું=લોહીવાળું.
ગુસ્સો=રીસ.
બેડું=ગાગર ને ઘડો.
કકડા=ટુકડા.
ભણી=તરફ, બાજુ.

ભાંગીતૂટી=સમજાયનહિ તેવી.
બોલી=બોલ.
મૂર્ખ=બેવકુફ, સમજણ વગરની.
પાપી=ચંડાળ; દુષ્ટ.
અભાગણી=કમનશીબ
પુત્ર=છોકરો; દીકરો.
જીવ=પ્રાણ.
વળે=કામ આવે.
જાન=જીવ.

પાઠ ૧૮ મો.

સંદેશો=ખબર.
ખોડંગતો=લંગડાતો.
માયાળુ=હેતવાળો.
દુઃખી=હેરાન.
મદદ=આશરો.
પાટો=લુગડાની લાંબી ચીંદડી; પટો.
હુંફાળું=ગરમ.
પરાળ=ભાતનું ઘાસ.
છાપું=ચાલતા વખતની ખબરનો છાપેલો કાગળ
નોકર=ચાકર.
શાબાશી=ધન્યવાદ.
છાપખાના વાળો=છાપખાનાનો માલિક.

ગોઠવણ=બંદોબસ્ત.
ગાર્ડ=સંભાળ રાખનાર
સરનામું=ઠેકાણું.
સ્ટેશન=આગગાડી ઉભી રહેવાનું મુકરર ઠેકાણું
છુટો=જુદો.
નિમેલ=મુકરર કરેલ
ખડખડાટ=અવાજ.
સિસોટી=પીસવો,
ડરતો=બીતો.
પંપાળી=હાથ ફેરવી.
ડર=બીક.
નજીક=પાસે; સોડે.
ઠરાવ=કરાર;થએલીવાત.
કેળવ્યો=શીખવ્યો
ઝપાટાબંધ=દોડતો;તરત
ખબરદાર=હોશિયાર; ચાલાક.
આઠકલાકમાં ૧૫મિનિટ બાકી=૭॥ વાગે.
સાર—૧) દુઃખી પ્રાણીપર દયા રાખવી ૨) જનાવરોને કેળવવાથી તેઓ માણસ જેવું કામ કરી શકે છે.

પાઠ ૧૯ મો.

હીંચકો=ઝોલો.

રીતસર=નિયમસર.
વારો=દાવ; વખત.
તોફાની=મસ્તીખોર.
ખસેડી=આઘો કરી.
માથું મારી=હિંમતકરી
કોણી=હાથને વાળવાનો વચલો સાંધો.
ઢીમણું=ઢીમું.
છાતીવાળો=હિંમતવાન.
ધરાયો=તરપત થયો.
હડસેલી=ધક્કા મારી.
વેગળા=આઘા; દૂર.
ખસેડયા=દૂર કર્યા.
સાથી=સોબતી.
બઝાડી=વળગાડી
પેટભરી=જોઇએ તેટલા.
સાર—૧)ગરીબ માણસને મદદ કરવી ૨) ઇશ્વરે આપણને બળ આપ્યું હોય તો તે ગરીબ માણસને મદદ કરવામાં વાપરવું.

પાઠ ૨૦ મો.

ખલીફા=વારસ થનાર.
પાદશાહ=મુસલમાન રાજા.
રૈયત=પ્રજા.
દરબાર=રાજ કચેરી.

દેખાવડો=રૂપાળો.
સુબો=સુબેદાર;સરદાર.
નીમણુક=ગોઠવણ.
હુકમ=આજ્ઞા.
ખાસ=જુદા, ખાનગી
શાહજાદો=પાદશાહનો
દીકરો.
શાહજાદી=પાદશાહની
દીકરી.
ચીતરામણ=ચિત્ર.
તહેનાતમાં=ખીજમતમાં;
હજુરમાં.
છોકરવાદી=નાદાની.
કારણ=સબબ; મતલબ
નામદાર=પ્રખ્યાત; ના
મીચો.
ફરમાવશો=હુકમ કરશો
સમજુતી=સમજણ;
શિખામણ.
મોંએ ચઢેલો=વધારે
ઓળખાણને લીધે
મરજીમાં આવે તેમ
બોલનાર
અરજ=વિનંતી
ફરજંદો=બચ્ચાં; છોકરાં
લાડ=વહાલ.
અલ્લા=ખુદા; પરમેશ્વર
ગુનો=વાંક; તકસીર
માફ=ક્ષમા.
દીલ=મન.
બદલાઇ=ફેરવાઇ.
દીલગીરી=નાખુશી
ઓહ્દો=હકુમત
નીમ્યો=નીમણુક કરી.
કઠણ હૈયાનો=દયા વગર
નો; પ્યાર વિનાનો
રદ કરવું=ફેરવી નાખવું
આરબ=અરબસ્તાનનો
રહેવાશી.
સાર--માણસની
રીતભાત ઉપરથી તેના
ગુણની પરીક્ષા થાયછે.

પાઠ ૨૧ મો.

આંધળો=જેને બે આંખે
દેખાય નહિ તે.
લંગડો=લુલો.
ઢેકાઢળીઆ=ખાડાટેકરા
ઠોકે=અફાળે.
માળા=પક્ષીનાં ઘર
વળે છે=જાય છે.
આસપાસ=આજુબાજુ
કોહલા=ફાડી ખાનારૂં
જાનવર
વાઘ=ફાડીખાનારૂં ચ-
ટાપટાવાળું જાનવર
વરૂ=કુતરા જેવું ફાડી
ખાનારૂં જાનવર.
ખોંખારા=અવાજ
આડે=અવળે
દુવા=આશિષ; આશિર્વાદ
સારી લાગી=ગમી.
ધોરી=મોટા; સરિયામ.
સાર--એક બીજાને
મદદ કરવી,

પાઠ ૨૨ મો.

પડછાયો=ઓળો.
ભાગોળ=દરવાજો; દર-
વાજા પાસેનો બજાર
ભાગ=હિસ્સો.
પાર=કિનારો.
નદી=મીઠા પાણીનો
રેલો પર્વત અથવા
સરોવરમાંથી નીકળી
ઢળતી જગામાં થઇ
બીજી નદી કે સમુદ્રને
મળે છે તે.
કુદકો=છલંગ; ફલંગ
પૂલ=નદીપરથી જવાને
બાંધેલો રસ્તો.
થાક=વિસામો; આરામ
અદેખો=બીજાનું સારૂં
જોઇ બળે એવો.
લોભી=લાલચું.
તરાપ=કુદકો; છલંગ.

ખોળ=શોધ; તપાસ.
પડાવી=ખુંચવી; છીનવી
દાનત બગાડી=પડાવી લેવાની ઇચ્છા કરી.
ગુમાવ્યું=ખોયું.
તાકે=ધારે; વિચારે.
સાર--બહુ લોભ કરવો નહિ.

પાઠ ૨૩ મો.

ખરીદ કર્યું=વેચાતી લીધું
સંદેહ=વહેમ; શક
હડખવા=કુતરાં,કોહલાં વગેરેને એક જાતનો રોગ થાય છે તે.
દરકાર=પરવા.
ઠાવકું=ડાહ્યું.

અડે=અડકે.
બચકું=ડાકું
જાુઠું=ખોટું.
ખામી=કસુર
છુટું મૂકી દીધું=છોડી દીધું
અભડાયો=ભડકાયો.
ભરોસો-વિશ્વાસ.
સાર--આપણી આંખે ખરૂં દેખાયા છતાં બીજાપર ભરોસો રાખી ચાલવું નહિ.

પાઠ ૨૪ મો

લખોટો=મંજો.
ગોળમટોળ=બરાબરગોળ
છાનોમાનો=ગુપચુપ
બગાડ્યું=ખરાબ કર્યું; નુકસાન કર્યું.
વિના=વગર
સજા=શિક્ષા
ભૂલીશ=વિસરીશ.
ચોરી=છાની રીતે બીજાની વસ્તુ લઇ લેવી તે.
ચોર=છાની રીતે બીજાની વસ્તુ લેનાર.
સાર— ચોરી કરવી નહિ.

પાઠ ૨૫ મો.

કવિતાના અર્થ.

કુહાડી=લાકડા ફાડવાનું હથિયાર.
ભાયડો=મરદ.
શાણો=ડાહ્યો.
બહાદુર=જોરાવર.
ઘાવ=ઘા.
ભાળે=જુએ.
નીર=પાણી; જળ.
તાંહી=ત્યાં.
નિહાળ્યું=જોયું.
માંહી=અંદર, માં.
ડર્યો=બીધો.

ઝૂલતાં ને સમાતાં=પાણીમાં આમ તેમ ડોલ્યાં કરતાં અને તેની અંદર સમાઈ જતાં.

સૂણી=સાંભળી.
સાદ=અવાજ.
ભલાં=દયાળુ.
દેવી માતા=દેવની સ્ત્રી
વદે=બોલે
કાઢી દીધી=કાઢી આપી
માથું હલાવી=ડોકું ધુણાવી; ના કહી.
સંપત=દોલત.
મહેર=મહેરબાની;દયા.
જગનાથ=જગતનો ધણી; પરમેશ્વર.

પાઠ ૨૬ મો.

ભરપુર=ભરેલો.
પૈસે ટકે ખાલી=ગરીબ; પૈસા વગરનો.
હાલત=દશા; સ્થિતિ.
ખૂટી ગયું=ઓછું થયું.

ખુબસુરત=સારા દેખાવનો. દેખાવડો.
હેત=પ્યાર.
દેશાવર=પરદેશ.
કપરા=અઘરા; સખત
લાચાર=નાચાર; ઇલાજ વગરનો.
મૂલ=કિંમત.
મુકામે=ઘેર.
હૈયું ભરાઇ આવ્યું=રડવું આવ્યું.
પંપાળતાં=હાથફેરવતાં.
બરદાસ=ચાકરી.
પરવડે=બોજે; પાલવે

સાર—દરેક માણસે પોતાના પાળેલા પ્રાણીપર ઘણોજ પ્યાર રાખવો અને જરાપણ દુઃખ દેવું નહિ.

પાઠ ૨૭ મો.

ઝરો=પાણીનો વહેળો
ભરાવ=દેખાવ.
આંખ=નજર.
નારાજ=નાખૂશ.
બડબડવું=હોઠ હલાવી મનમાં બોલવું
લજવ્યું=શરમવ્યું; એબ લગાડી
શરીર=દીલ.
લલકારવું=લલકારાથી બોલવું; કીકીઆરી પાડવી
ચમકી=ચોંકી.
પારધી=શિકારી.
કેડો=પૂઠ
વટાવી=ઓળંગી.
ઝાડી=ઘણાં ઝાડનો જથો
વખોડતું=ધિક્કારતું.
મોહી પડયું હતું=રાજી થયું હતું.
ફસાવી દીધું=દુઃખમાં નાખ્યું.
વખાણવી=તારીફ કરવી
છલંગ=કુદકા

સાર—કોઇ પણ ચીજને વગર વિચારે વખોડવી કે વખાણવી નહિ.

પાઠ ૨૮ મો.

શિયાળ=શિયાળવાં.
ઇચ્છા=મરજી.
શહેર=જેમાં છોબંધ ને હારબંધ ઘરો હોય અને સારાં સારાં બજાર હોય તે.
બચકાં=ડાકાં.
રંગરેજ=રંગારો
જરદી=પીળી.
પાસ=અસર; રંગ.
આંગણે=બારણે
કોઢ=પેઢી; લુહાર જે જગાએ બેસી ઘડે છે તે જગા
ભઠ્ઠી=મોટો ચુલો
ધગધગતા=ઘણાજ ઉના
નકલ=બીજાનું જોઇને કરવું તે

સાર-કોઇની ખોટી નકલ કરવી નહિ.

પાઠ ૨૯ મો

વરો=જમણવાર; ન્યાત
ઘી=તાવેલું માખણ.
સામાન=વસ્તુ; ચીજ.
પીયર=બૈરીના બાપનુંઘર
મણ=ચાળીસ શેર.
કેરી=આંબાનું ફળ.
ટાંકણે=ટાણે; અવસરે, વખતે.
મળાપ=મુલાકાત.
ચડભડી=લડી.
રડયું ખડયું=ભલે; ભાગ્યે.
લેખવે=ગણે.
મોંઘેભાવે=ઘણી કિંમતથી

ખપ=જરૂર; કામ.
રંક=ગરીબ.
ભારેખમ=ભારબોજ-વાળા; માનવાળાં.
માન=આબરૂ; ઇજ્જત
સાર-ભારેખમ થઇ ખુણે બેસી રહીએ, તે કરતાં બહાર પડી બધાના ઉપયોગમાં આવવું સારૂં છે એમ કરવાથી વગર માગે માન મળે છે.

પાઠ ૩૦ મો.

કુંવર=રાજાનો છોકરો
બાપકર્મી=બાપની કમાઇ ખાનાર.
આપકર્મી=પોતાની કમાઈ ખાનાર.
રાજપાટ=રાજગાદી
તીર્થ=પવિત્ર જગો.
ધન=દોલત.
ભાભી=ભાઇની વહુ.
વતન=પોતાનીજન્મભૂમિ; બાપનું ગામ.
ઓચીંતુ=એકદમ એકાએક.
તરાપ=છલંગ.
ઠેકાવી=ઠેકડો મરાવી
સેના=લશ્કર.
ઉપરી=અમલદાર;સરદાર
પાડોશના=પાસેના
હિંમત=હામ.
લુણ=મીઠું, અનાજ; પગાર
ફતેહ=જીત.
પ્રાર્થના=પરમેશ્વરના કાલાવાલા

તડંગધુમ=ડંકો વગાડતા તેમાંથી નીકળતો અવાજ.

ડંકો=લડાઇનું વાજીંત્ર; નોબત
નિશાન=ધજા; વાવટો.
દુશ્મન=શત્રુ.
ફોજ=લશ્કર.
તક=દાવ;
સરદારી=ઉપરી.
નાસભાગ=નાસાનાસ.

કુંવરી=રાજાની છોકરી
બહાદુરી=હોશિયારી
વરમાળ=વરને કન્યા જે માળા પહેરાવે છે તે

પહેરામણી=કન્યાદાન

સાર-જાતે પેદા કરી ખાવાની ઇચ્છા રાખવી

પાઠ ૩૧ મો.

દેડકો=ચોપગું પાણી તથા જમીનપર રહેનાર પ્રાણી
લીલો=તાજો.

ઘાસચારો=ઘાસ વગેરે
તાજો થયો=ધરાયો.
લહેર=સપાટો.
તડુકતો તડુકતો=લહેકતી ચાલ ચાલતો.
ખાબોચીઉં=પાણી ભરાયલો નાનો ખાડો.
ચગદાઇ=છુંદાઇ.
ઠેકડો=કુદકો, છલંગ.
જીવ=પ્રાણ
ચઢાવ્યે=કોઇ વખાણ કરે તેમ ફુલે એવી.
ફુલાવી=મોટું કરી.
બેટા=દીકરા
બોલ=શબ્દ; વેણ
ગુસ્સે થઇ=રીસેભરાઇ
મમત=જીદ, હઠ
ગજા=શક્તિ.
ઉપરાંત=વધારે
સાર-ગજા ઉપરાંત કામ કરે તો મરે, નહિતો માંદો થાય; માટે ગજા ઉપરાંત કામ કરવું નહિ.

પાઠ ૩૨ મો.

નઠારાં=મેલાં.
ભિખારી=ભીખમાગનાર
તળાવડી=નાનું તળાવ
લપશી=ખસી; સરી
ખરડાયાં=કાદવવાળાં થયાં
હંમેશાં=દરરોજ.
ચોકખાં=ધોએલાં.
ધ્રૂજતો=કાંપતો; થરથરતો.
ગરમ=હુંફાળા.
ખાદી=એક જાતનું જાડું લુગડું; દાટી.
વાત=હાગત.
મલમલ=એક જાતનું ઝીણું કપડું.
બફારો=પસીનો.
ખપનાં=જરૂરનાં; ઉપયોગનાં.
સાહુકાર=સરાફ;રૂપીઆ ધીરવાનો ધંધો કરનાર
જેમ તેમ=ગમે તેમ.
મોડું=અસુરું.
વર્ગ=સરખું શીખનાર છોકરાની હાર; કલાસ
બેદરકાર=બેપરવા,મરજ વગરનો
રોગ=દરદ
કસ=કેંસ.
બરાબર=રીતસર.
જાતે=પોતે.

સાર—કપડાં મેલાં પહેરવાં નહિ એટલુંજ નહિ પણ તે ગમે તેમ પણ પહેરવાં નહિ.

પાઠ ૩૩ મો.

બ્રાહ્મણ=હિંદુની ઉંચી જાત.
ભાઇબંધી=દોસ્તી.
ભણેલા=શીખેલા.
ગણેલા=અનુભવ મેળવેલા
સારે=લાયક.
ધંધો રોજગાર=વેપાર વણજ
જડતો=સૂઝતો; માલમ પડતો.
દેશાવર=પરદેશ
દોરીને=હાંકીને.
ઓ=વૈરી
ખાતરી=ભરોસો.
પગલાં=પગના તળીઆંનો આકાર.
ઢંકાએલાં=દબાયલાં.
બાજુપર=પાસાપર
અંગુઠીઆ=પગને અંગુઠે પહેરવાનું રૂપાનું ઘરેણું.
જોટવાં=પગને અંગુઠે તથા તેની જોડેની આંગળીએ પહેરવાનું રૂપાનું ઘરેણું.
નિશાની=એંધાની
વહેળો=નાની નદી.
શેલે=શીલા; પત્થર.
ધોબી=લુગડાં ધોવાનો ધંધો કરનાર.
ધોબણ=ધોબીની બાયડી
રાજમારગ=મોટો રસ્તો; ધોરી રસ્તો.
ઢુંકડું=પાસે; નજીક
છેક નજીક=ઘણુંજ પાસે
વસ્યા=રહ્યા.
ખંતીલા=કાળજીવાળા.
પુષ્કળ=ઘણા,
પૈસો=દોલત; પુંજી.
મેળવ્યા=પેદા કીધા

સાર—ધ્યાન રાખી જોવાની અને તે ઉપર વિચાર કરવાની ટેવ રાખવી.

પાઠ ૩૮ મો.

કવિતાના અર્થ.

મહિમા=મોટાઇ.
જગપતિ=પરમેશ્વર; જગતનો ધણી.
જગ=દુનીઆ.
રચી=બનાવી.
રચના=બનાવટ; ગોઠવણ
રૂડી=સારી.
અપાર=ઘણીજ.
પ્રાણીઓ=જીવો.
સંસાર=આલોક.
નવરંગી=તરેહતરેહના રંગના
શોભતાં=દીપતાં.
પાંખ=પક્ષીને ઉડવાનું સાધન.
તરૂપાન=ઝાડનાં પાંદડાં
પાંડ=પડાડ
કરાડ-કરાડા; ગુફા.
સિંધુ=દરીઓ; સમુદ્ર.
સરિતા=નદી.
ઘાટ=પહાડ ઉપર ચઢવા ઉતરવાનો રસ્તો; ઓવારા.
રળિઆમણી=શોભીતી.
વાટ=રસ્તો.
શીતળ=ઠંડો.
ઠંડક=ટાઢક
સાર=સારી.
સૂર્ય=સુરજ.
તાપ=ગરમી; તડકો.
વરસાદ=મેહ.
ઝરતાં=ટપકતાં.
મધુર=કાનને સારૂં લાગે એવું; મીઠું.
નાદ=અવાજ; સાદ
કળા=તેજ; અજવાળું.
તેજ=પ્રકાશ.
દીસે=દેખાય.
રંગ=શોભા
મેદાન=ખુલ્લી લાંબી પહોળી જગો.
તરતાં=પાણી ઉપર રહેતાં.
મહીં=માં.
પાન=પાંદડાં.
આંખડી=આંખ.
ચાવણું=ખાવાનું;ખોરાક
સાથ=સાથે.
કળા=હિકમત; જુક્તિ. ડહાપણ.
કળી શકાય નહિ=સમજી શકાય નહિ.
સરજી=પેદા કરી.
સરજનહાર=પેદા કરનાર; પરમેશ્વર.

પાઠ ૩૫ મો.

કવિતાના અર્થ.

વિશાળ=મોટાં ડાળાં પાંખડાં ખૂબ ફેલાએલાં હોય એવો.
છજેલ=છવાઇ રહેલી; ઢંકાઇ રહેલી,
તંબુ=કપડાનું ઘર
તાણેલ=ખેંચેલ
તાડ=સૌથી ઉંચું ઝાડ
કેળ=કેળાંનું ઝાડ.
વાનટા=તોરણ.
પલ્લવ=પાંદડાં.
વનસ્પતિ=ઝાડ, છોડ, વેલા વગેરે
ધર્યાં=પહેરી.
સ્હોય=શોભે.
કોયલ=કાળા રંગનું મધુર રાગનું પક્ષી.
કલોલ=મજા; ખુશાલી.
તીતર=તીણા રાગનું પક્ષી.
વિશેષ=વધારે.
બેશ=સરસ; સારી રીતે

કેસુડો=ખાખરાનાં ફૂલ
નો રંગ.
ઘોળીને=પાણી જેવો
કરી હલાવીને.
ઉડે=ફરફર થાય.
ફુવાર=પાણી ઉંચું
ઉડાવવા માટે બના-
વેલો ઘાટ.
ગુંજાર=ગુંગું.
નવરંગ=તરેહ તરેહના
રંગ.
અપાર=ઘણાંજ.
મોર=આંબાના ફૂલ.
કોર=બાજુ.
ખીલી=ફેલાઇ.
ચાંદની=ચંદ્રમાનુંઅજવાળું
જળ=પાણી.

પાઠ ૩૬ મો.

ટેકરો=નાનો ડુંગર.
હાર=ઓળ.

કસરતશાળી=કસરત
કરવાનું ઠેકાણું.
સામસામી=એકબીજાથી
ઉલટી.
ઓળો=પડછાયો.

પીડ=રસો.
પશ્ચિમ=આથમણી;
સુરજ જે દિશામાં
આથમે છે તે
ઉત્તર દિશા=પૂર્વ દિશા
તરફ મોં કરીને ઉભા
રહેતાં જેણી તરફ ડા
બો હાથ આવે તે
ઉત્તર દિશા;
દક્ષિણદિશા=પૂર્વ દિશા ત-
રફ મોં કરી ઉભા રહીએ
તો જમણા હાથ તરફ જે
દિશા આવે તે ધ્રુવ=ઉત્ત
દિશામાં આકાશમાં જે
તારો એકનો એકજ જ-
ગાએ ઝીણો ઉગતો દે-
ખાય છે તે તારાને
ધ્રુવનો તારો કહે છે.

સવાલ—પૂર્વ અને
પશ્ચિમ દિશા શી રીતે
ઓળખવી? પડછાયો
સુરજથી કઇ દિશામાં
હોય? લાંબામાં લાંબો
અને ટુંકામાં ટુંકો પડ-
છાયો કયારે હોય?
ઉત્તર દિશા શી
રીતે જાણવી? દ-
હાડે દિશાઓ શા શા
ઉપરથી જાણીશકાય?
રાત્રે દિશા શા ઉપરથી
જાણી શકાય? સા-
માસામી દિશાઓ
ગણાવો.

પાઠ ૩૭ મો.

બેસતુંવરસ=કારતકસુદ૧
દાંડી=પંખાની હાથમાં
પકડવાની લાકડી.
માપ=અંતર.
સ્લેટ=પત્થરપાટી.
સમજાવ=સમજણ પાડ
મથાળે=ટોચે.
ફુટ=બાર ઇંચ; અડધો
ગજ.
લંબાણ=લાંબાપણું
પહોળાઈ=પહોળાપણું.
ઇંચ=તસુ; ચવાકા જે
ટલી જગા.
ભુરી=કેરી
મધ્યમાં=વચમાં
પગથીઉં=નાની ઓરડી
થે ર=થુવેરીઆ.
કરા=ભીંત.
લંબચોરસ=લાંબો ચો-
રસ આકાર.
ગેલેરી=લાકડાની જડેલી
ચઢતી ઉતરની બેઠક.
સવાલ—નકશામાં
ઉત્તર દિશા કયાં હોય

છે ? ઉત્તરની સામેની કઇ દિશા ? નકશામાં પૂર્વ પશ્ચિમ દિશા શી રીતે ઓળખવી ? નિશાળનો નકશો શી રીતે કાઢવો ?

પાઠ ૩૮ મો.

ધોરી=સરીયામ.
આગગાડી=વરાળથી ચાલતી ગાડી.
નિશાન=એંધાણુ.
દોરાવી=કઢાવી.
અડીને=અડકીને.
ઓળંગી જાય છે=વચેનો ભાગ વટાવી જાય છે.
સમજ=સમજણ.
ખેતર=અનાજ, ઘાસ પાકે છે તે જગા.
ગોચર=ગાયોને ચરવાની જમીન.

સવાલ—રસ્તો બતાવવાને એવડી લીટી શામાટે દોરવી ? નદી કેણી તરફ વહે ?

પાઠ ૩૯ મો.

વગડામાં=ઉજ્જડજગામાં.
પોપડો=ઢોરને ચરવાની જગા; ચરો; બીડ.
આંબાવાડી=આંબાની વાડી;
નિચાણમાં=ઢળતીજગામાં
ઉતરી=ઓળંગી
ઢાળ=ઢોળાવ.
દહેરૂં=દેવળ.
કાંઠે=કનારે.
ભાઠુ=કાંઠાપરની ખેડવા લાયક જગા.
વહેણ=પ્રવાહ; રેલો.
ચાલાક=ચંચળ.
પાર=કાંઠો; કિનારો
પાળ=કોરણ.
ડાંગર=ભાત.
કયારડા=ભાત પકવવાના ખાડા.
મસ=ઘણું.
ઈશાન=ઉત્તર અને પૂર્વ દિશા વચ્ચેનો ખુણો
નજરે પડયા=દેખાયા.
સુગમ=સહેલું.

સવાલ—પવન કઇ દિશા તરફ વાતો હતો તે શા ઉપરથી કહ્યું ? ટાઢો પવન લાગવાનું કારણ શું ? તળાવ કોને કહેવું ? નદીને કેટલા કાંઠા હોય અને તે કયા કયા ? જમણો અને ડાબો કાંઠો શી રીતે જાણી શકાય ? નદી શા શા કામમાં આવે ? ખુણા કેટલા છે અને તે કયા કયા ? કઇ કઇ દિશાઓની વચ્ચે ખુણા હોય નહિ?

પાઠ ૪૦ મો.

વાળુ=રાતનું જમવાનું.
મોસાળ=મામાનું ઘર.
ગમ્યુ=ગોઠ્યુ; ઠીકપડયું.
ચોરો=સરકારી ઉતારાનું મકાન.
મુખી=ગામનો ઉપરી; ગામનો બંદોબસ્ત રાખનાર; પટેલ.
ગંધ=ખરાબ વાસ.
બંદોબસ્ત=ગોઠવણુ.
હવાલદાર=પટેલના તાબાનો ૪,૫ રૂપીઆના પગારનો સિપાઇ.
ઢેડ=ઢેડો.
મામલતદાર=તાલુકાનો ઉપરી અમલદાર; પટેલ તલાટીનો ઉપરી.

ભરણું=પટેલ તલાટીએ ખેડુતપાસેથી સરકારી માગતા રૂપીઆ લઈ એકઠા કર્યા હોય તે.
તલાટી=ગામની વસુલાત ઉઘરાવનાર.
રાવણીઓ=પટેલતલાટીના તાબામાં દરેક ગામ દીઠ ઢેડ કે દુબળા જેવા હલકા નોકરો હોય છે તે; વરતણીઓ.
તાલુકો=ઘણાં ગામ મળીને થએલો તે
તાલુકે=મુખ્ય કચેરીએ
હુંડી=રૂપીઆમળવાનો કાગળ; મનીઓડર.
માસ્તર સાહેબ=પોષ્ટ માસ્તર.

ટપાલી=કાગળવહેંચનાર
ગેરહાજર=ઘેર રહેલો; હાજર નહિ તે.

માંદો=સીક; બિમાર.
દાક્તર=અંગ્રેજી દવા જાણનાર વૈદ.

સવાલ—ચોરો એટલે શું? મુખી, તલાટી, ટપાલી, પોષ્ટ માસ્તર એ દરેકના કામ સમજાવો.

પાઠ ૪૧ મો.

સોનેરી=સોનાના રંગ જેવો; પીળો.
પથરાઇ=ફેલાઇ.
અંગારા=સળગતા કોયલા.
ચળકતે=ઝળકતો.
દાતણપાણી=દાંત સાફ કરવા તથા મોઢું ધોવું તે.
ધંધો=રોજગાર;વેપાર
વળગે=બાઝે; લાગે.
ખેડુત=ખેતીનું કામ કરનાર.
હળ=જમીન ખેડવાનું ઓજાર.
દુકાનદાર=વેપારી,દુકાન વાળો.
ઝાડીને=ઝપટીને.
શોધવા=ખોળવા.
ખોરાક=ખાવાનીચીજ.
તાજી=તરતની.
ઠંડો=શીતળ.
લહેર=સપટા.
જન=માણુસ.
નમતો=આથમતો.
ઘોંઘાટ=અવાજ.
નરમ=કમી.

સવાલ—સુરજ ઉગતા પહેલાં પૂર્વ દિશામાં વાદળ અને વાદળાની કોરો કેવી જણાય છે? અજવાળું શેમાથી આવે છે? સવાર થઈ શાથી જણાય? સવારમાં માણુસ, પશુ, પક્ષી શું શું કરે છે? છોકરાંઓએ પાઠ કયારે કરવા જાઇએ? સાંજ પડી કયારે કહેવાય? સુરજ ઉગતા પહેલાં અને આથમ્યા પછી થોડું અજવાળું રહે છે તેને શું કહે છે? (જ ઝગઝગાઉં) સાંજના દેખાવની વાત કહો.

પાઠ ૪૨ મો.

વાતો=ફુંકાતો.
જોરથી=વેગથી, ઝડપથી
ઠરી જાયછે=ઠંડા પડી જાય છે.
ટિકીટ=આગગાડીમાં બેસવાની ચકી.

શું ગળાઈ=મુંઝાઈ.
અકળાઈ.
ઝપાટો=સપાટો
તોફાન=પવનનું બહુ
જોરથી વાવું તે.
ઉથલી=ગબડી; ફેરવાઈ.
મૂળમાંથી=જડમાંથી
ભરવાડ=ઘેટાં બકરા
ચરાવનાર.
છેટેના=દૂરના, આઘેના
ધસડી=ખેંચી.
ધાન્ય=અનાજ.
વહાણો=મોટી હોડીઓ.
ફેલાય છે=પથરાય છે.
અકળામણ=ગભરામણ.
ખપનો=કામનો.
વાદળાં=વરાળના જથા

સવાલ—હવા કયાં કયા હોય છે? ‘‘ ઘેજ હવા છે એ સાબિત કરી બતાવો. હવાની જરૂર કોને કોને છે? હવા ન હોય તો શું થાય? પવન એટલે શું? હવા ને પવનમાં શો ફેર છે? પવનનું તોફાન કયારે થાય? પવનથી શા શા ગેરફાયદા તથા તોફાન થાય છે તે ગણાવો.

સાર—આપણે હવા વગર જીવી શકીએ નહિ માટે દયાળુ પરમેશ્વરે તે બધે ઠેકાણે ભરી રાખી છે.

પાઠ ૪૩ મો.

ચાક=ખડી.
ઓછું=થોડું.
કકડ=ટુકડા.
દુઃખ=ઘાટ મણા.
સુકે=ભુકો.
રેડી=નાખી.
ડુબાડી=દબોવી.
પાટીઉ=ખોડ.
કણ=રજ કણ.
છુટ=જુદા
અક્ષરે=હરફો; દસ્કતો.
સેકાઉં છું=ગરમ થાઉં છું
પીગળતા=રસ થતો.
નિર્દય=દયા વગરનો
કઠણ=સખત.
ગાબડો=ગટ્ટો.
ઝાખો=ચળકાટ વગરનો.
કોલ=કેલ; છો ચુનાનો
હોદો.
કહેણી=કહેતી; કહેવત
જન્મ=પેદાશ.
દરીઓ=સાગર; સમુદ્ર.
તળીઉં=નીચેનો ભાગ.
જંતુ=ઝીણાં જીવડાં.
વેહ=છિદ્રો; કાણાં.
થર=પડ
ચાંચવો=જમીન ખોદવાનું
ઓજાર; તીકમ.
હકીકત=વાત.

સવાલ— ચાકનો સહેલાઈથી ભુકો કેમ થઈ શકે છે? ચાક પોચો છે તથા શા શા ઉપયોગમાં આવે છે? ચાકને ભઠ્ઠીમાં નાખે તો શું બને? ચુનો શું કામમાં આવે? ચાક પાણીમાં ઓગળે કે નહિ? પાણીમાં ઓગળે એવા પદાર્થનાં નામ દો. જે પદાર્થ પાણીમાં ઓગળી જાય તે કેવા પદાર્થ કહેવાય? જ. દ્રાવ્ય. ન ઓગળે તે કેવા કહેવાય?

જ. અદ્રાવ્ય. ચાકમાં કયો ગુણ છે કે જેથી તે પાણી ચૂસેછે? જ. છિદ્રાળુ બીજા કયાકયા પદાર્થો પાણી ચૂસેછે? છિદ્રાળુ પદાર્થનાં નામ દો. ચાક દેવતામાં પીગળી જાયછે કે નાહ? દેવતામાં ન પીગળે એવાં પદાર્થનાં નામ દો. ઓગળવું અને પીગળવું એમાં ફેર શું? ચાકને ભોંયપર પછાડીએ તો શું થાય? ચાકમાં કયો ગુણ છે કે જેથી તેને પછાડવાથી ભાગી જાયછે? જ. બરડ. બરડગુણવાળીચીજોનાં નામદો. ચાક શી રીતે બને છે? જે પદાર્થો જમીનમાંથી નીકળે તે કેવા પદાર્થો કહેવાય? જ. ખનીજ. ખનીજ પદાર્થનાં નામ દો ચાકનો ઉપયોગ કહો.

પાઠ ૪૪ મો.

પિત્તળ=એક ભાગ જસત અને બે ભાગ તાંબાની મેળવણીથી જે પીળા રંગની ધાતુ બને છે તે.

કંસારા=તાંબા પિત્તળનાં વાસણ બનાવનાર તથા વેચનાર.

ટીપે છે=ઘડે છે.

પતરા=ધાતુને ટીપીને અથવા રસ કરીને લાંબા ચોડા બનાવેછે તે

ગાળીને=રસ કરીને.

કાતર=કાપવાનું ઓજાર.

ચંબુ=શિરોઇ.

નાળચાં=નળી.

કથરોટ=મોટી થાળી.

બાઝેલા=વળગેલા

ખાટી=ખટાશવાળી.

ઝેરી=ઝેરવાળો.

પુષ્કળ=ઘણું જ

જડે છે=મળે છે.

સિક્કા=ચલણી નાણું.

ટંકશાળ=સિક્કા પાડવાની જગા.

સવાલ—તાંબા પિત્તળનાં વાસણ બનાવનાર તથા વેચનારને શું કહે છે? સુથાર લુહાર, કુંભાર શેના ઘાટ બનાવે છે? તાંબું કયાંથી નીકળે? એ કેવો પદાર્થ કહેવાય? તાંબાના ગુણ કહો. તાંબાના કયા કયા વાસણો બને છે? તમારા ઘરમાં તાંબાના જે જે વાસણ હોય તે ગણાવો. તાંબાના કાટને શું કહેછે? તેનો રંગ કેવો હોય છે? તે ખાવામાં આવે તો શું થાય? તાંબા પર કાટ શાં શી રીતે ચઢે છે? તાંબાના વાસણ પર કાટ ન ચડે માટે શું કરે છે? કલાઇનો રંગ કેવો હોય છે? તાંબાના કયા કયા સિક્કા બને છે? ટંકશાળ એટલે શું? તાંબાનો ઉપયોગ કઇ કઇ ધાતુ બનાવવામાં થાય છે?

પાઠ ૪૫ મો

ખાણ=જમીનમાં ધાતુ વગેરે કાઢવા માટે ખોદેલો ખાડો.

ઇનામ=ખૂશ થઇ આપવું તે.

મળવણી=ભેગ.

તપાવે છે=ગરમ કરેછે.
ઓગળીને=રસ થઇને.
મજાગરાં=ઓડવાં, નર માદાના ચાપડા; જેના વડે બારણું ઉઘડે દેવાય તે.
કડાં=જાડી ગોળ કડી.
ઝાંખા=ફીકા;તેજવગરના
લોટા=કળશીઆ.
તાસકો=ઢાંકણ્યાં.
પવાલી=લાંબું પીપ.
શિરોઇ=સાંકડા મોઢાનું વાસણ; ચંબુ.
ચઢાવી=દેવડાવી.
કાટ=કીટ.
કટાય=કાટ ચડે.
કલાઇ=ઝાંખા સફેદ રંગની ધાતુ.
માંજેલા=ઘસીને સાફ કરેલાં.
સસ્તુ=સોંઘું

સવાલ—ધાતુમાં કયા કયા ગુણ હોય છે? ધાતુઓ ક્યાંથી નીકળે છે? ધાતુઓ કેવા પદાર્થ કહેવાય? પિત્તળ શી રીતે બનાવે? પિત્તળનો રંગ કેવો હોયછે? જસતનો રંગ કેવો હોય છે? તાંબું ને પિત્તળ એમાં કહ્યુ કોણ? શા માટે પિત્તળ વધારે કહ્યુ? પિત્તળનું શું શું બને છે? તમારા ઘરમાં પિત્તળનાં વાસણ હોય તેનાં નામ દો. પિત્તળ પર કાટ ચઢે છે કે નહિ? પિત્તળનાં વાસણને કલાઇ કરાવવાનું કારણ શું? તાંબુ અને પિત્તળ એમાં જલદી કોણ કટાય? ઝાંખુ કયું વહેલું પડે? તાંબા અને પિત્તળ એમાં સસ્તું કયું? પિત્તળ સસ્તું શા માટે? તાંબા અને પિત્તળનો શેરનો ભાવ શું હશે?

પાઠ ૪૬ મો.

ઘાસનું બજાર=ઘાસની પીઠ.
જાત=તરેહ.
ચરા=પોપડા; ઘાસ ઉગવાની જગા; બીડ.
કુમળું=નરમ.
છાવામાં=ઢાંકવામાં.
વણીને=વળ દઇને.
મૂળીઆં=મૂળ.
ધાર=અણી.
દાભ=દરભ.
ઝીંઝવો=એક જાતનું ઘાસ.
ચરાઉ=ચરનારા.
ગંજી=ઘાસના ઢગલા.
ગડી=ગાંઠ.
સુગંધ=સારી વાસ.
મોથ=સુગંધીદાર ઘાસ.
ખુજળી=ખજવાળ આવી ફોલ્લા થાય તે.
ધુપેલ=માથામાં ઘાલવાનું તેલ.
અત્તર=સુગંધીદાર વસ્તુનો કસ.
દરો=એક જાતનું ઘાસ; ધરો.
જડ=મૂળ.
ફરી ફરીને=વારેવારે.
ઉપલાણે=ઉપરના ભાગમા
વાટ=રસ્તો.
ચમરી=છોડ ઉપરની પાંખડી.
સુંવાળી=લીસી.
વાસ=સોડમ.
સુપડા=ઝાટકવાને માટે

વાસની ચીપ કે ધાસનું બનાવેલું ઓજાર.
સાદડી=ચટાઇ.
પડા=ઝુડી.
કુટીને=છુંદીને.
મૂંજ=સરકટની પાંદડીને પલાળી કુટેલી તે.
ખાટલા=ઢોલીઆ.

સવાલ—જે ખેતરમાં દાભ ઉગે તે ખેતર શા કારણથી નકામું થઇ જાય છે? દાભના મૂળીઆં કેવાં હોય? એની પાંદડીની કોર કેવી હોય છે? કુમળું દાભ શું કામમાં આવે છે? પાકટ થયા પછી શું કામમાં આવે છે? દાભ શું કામમાં આવે છે? ઝીંઝવો શું કામમાં આવે છે? તે ક્યાં ઉગે છે? એના મૂળીઆંપર શું થાય છે? એ ગડીને શું કહે છે? મોથ શા શા કામમાં આવે છે? ઝીણી ઝીણી સોય જેવી પાંદડીવાળું જાળ જેવું કયું ઘાસ થાય છે? દરો કાઢી નાખવા છતાં ફરીથી કેમ ઉગી નીકળે છે? સરકટ કયાં થાય? સરકટ જનાવરના ખાધામાં આવે છે કે નહિ? નહિ આવવાનું કારણ શું? સરકટની સળીઓ સુકાય પછી શા શા કામમાં અવે છે? એની પાંદડીને કૂટીને પલાળે છે તેને શું કહે છે? મૂંજ શું કામમાં આવે છે? કયા કયા ઘાસ ખાટલા ભરવાના કામમાં આવેછે?

પાઠ ૪૭ મો.

વાવવા=રોપવા.
સાંઠા=સોટા.
પરાળ=ભાતનું ઘાસ
ગાંઠ=ગડી. (વગરની.
સળંગ=આખી; સાંધા
પેર=પેરીઉં.
ગુચ્છો=ગુંચળું; જથો.
નજરકરો=ધ્યાનઆપો.
બી=બીયાં.
ખાતર=ઘાસ, છાણુ વગેરે કોહી ગએલો કચરો.
પૂરી=નાખીને.
ભીલ=જંગલમાં રહેનાર જાત.
નાગલી=બાવટો.
સામો=એક જાતના ઘાસનું બી.
થેક=ચીઢા કે કુંગળાનાં મૂળની ગાંઠો.
ઢેબરા=મીઠું, મરચું નાખી જુવારબાજરીના કરેલા રોટલા.
ખસલી=એક જાતનું ઘાસ.
કડબ=જુવારનો સુકો સાંઠો.
રાતડીઓ=રાતી જુવાર.
બીડ=ઘાસ ઉગવાની જમીન; ચરો.

સવાલ—બાજરી જુવાર અને ડાંગરના છોડનો ઘાસની સાથે મુકાબલો કરો. આપણે અનાજ ખાઇએ છીએ તેશું છે? ઘાસનું બી

નાનું અને અનાજનું મોટું હોવાનું કારણ શું? મહીકાંઠો કયાં આવ્યો? મહીકાંઠાના ભીલ લોકો કયું કયું અનાજ ખાય છે ?

પાઠ ૪૮ મો.

ખેડુત=ખેતી કરનાર.
સખત=બહુ; કપરી.
મજુરી=મહેનત.
હળ=જમીન ખેડવાનું ઓજાર.
વળગું છું=લાગું છું; શરૂ કરૂં છું.
માંડી=શરૂ કરી.
એક સામટું=સાથે લાગુ
ભાથું=ખાવાનું.
ભાણ=સુરજ.
દાણે=જુવાર, અડદ, વગેરે
કોઢ=ઢોર બાંધવાની જગો
નીરૂં છું=નાખું છું.
છાશ=દહીમાં પાણી નાખી વલોવી બનાવે છે તે
કૌવત=જોર.
ઊંઘ=નિદ્રા.
ચવડું=હળના નીચેના ભાગમાં કોશની સાથે અણીવાળું લાકડું હોય છે તે.
આળસુ=સુસ્ત
સેડ=હળમાંની વચમાંનો લાંબો સોટો;
ચાસ=ખેતરમાં હળે કરી પાડેલા આડા ઉભા લિસોટા
હળપુણી=હળમાં લોઢાની કોશ હોય છે તે
ધુસરી=બળદની ખાંધે રહે છે તે લાકડું; ધોસરી
છડો=હળને છેડે પકડવાને ખીલી જેવું હોય છે તે, હલેડી

કવિતાના અર્થ

તાત=બાપ
નીપજાવે=પકવે
અન્ન=અનાજ
ધરે=પહેરે
વસ્ત્ર=લુગડાં
ભાવે=હે સથી
સહે=ખમે; વેઠે
લઠ=જબરો; મજબુત
ઉત્તમ=સારી
પર=પારકો
ઉપકારી=આભારી
દીએ=આપે
શીખ=શિખામણ
ખંત=કાળજી

જગતનો તાત ગણાય એટલે જેવી રીતે બાપ છોકરાઓનું પોષણ કરે છે તેવીજ રીતે ખેડુત ધાન્ય ઉપજાવી આખા જગતનું પોષણ કરે છે માટે. ખેતીને ઉત્તમ કહેવાનું કારણ એકે એ ધંધો સ્વતંત્ર છે, અને અનાજ જેવી જીવવ ને જરૂરની ઘણી કામની વસ્તુ તે નીપજાવે છે માટે.

સાર હળના મુખ્ય બે ભાગ છે, હળના પાછલા ભાગને તુંગું અને આગલા ભાગને સેડ કહે છે. સેડની લંબાઇ ૧૦ ફુટ અને તુંગાની લંબાઇ ૪ ફુટ હોય છે. તુંગું વચમાંથી જાડું, નીચેથી અણીદાર અને ઉપરથી પાતળું હોય છે. જાડા ભાગમાં સેડનો છેડો ઘાલે છે. તુંગામાં હળપુણી, ચવડું અને દસવાળો હોય છે. હળપુણી લોઢાની હોય છે. ને તે નીચેને છેડે ચવ-

ડાની ઉપર રહે છે. ચવડું પણ અણીદાર ને ત્રણ પાસાવાળું હોય છે. સેડને બીજે છેડે ખીલો હોય છે તેને સગન (સંબંધીઓ) કહે છે; ત્યાં ધુસરૂં બાંધે છે. ધુસરૂં બળદની ખાંધપર મૂકે છે; ધુસરૂં બળદની ખાંધેથી ખસી ન જાય માટે ધુંસરાને બંને છેડે લાકડાની સમેલ હોય છે તે બળદની ડોકે જોતરથી બાંધે છે. હળપુણી છેડેથી અણીદાર હોય છે, તેનાથી જમીન ખેડાય છે. હળપુણી જલદી ઘસાઇ કે ભાગી ન જાય માટે લોઢાની કરે છે. તુંગાના ઉપરના ભાગમાં મુઠ્ઠીમાં આવે: એવો લાકડાનો ગોળ કકડો બેસાડેલો હોયછે તેને જડો કહે છે. હળ હાંકતી વખત ખેડુત જડાપર ભાર દેછે તેથી હળપુણી ભોંયમાં ઉતરે છે; એથી જમીન ખેડાઇને પોચી થાય છે ને ચાસ પડે છે.

સવાલ—હળનું ડ્રૉઇંગ પાડી તેના દરેક ભાગપર નામ લખો. હળના દરેક ભાગનો ઉપયોગ સમજાવો.

પાઠ ૪૯ મો.

ડાંગર=ભાત.
પાળ=કોરણ.
લીલાછમ=ઘણાજ લીલા
ધરૂ=કુમળા છોડ.
છુટું છુટું=નોખું નોખું
ઝીલવો=ખમવો.
ખળી=કણુસલામાંથી અનાજ જુદું પાડવાનું ઠેકાણું.
ભરડીને=ભચરડીને.
છોડા=ફોતરા; છોતરાં

સવાલ—ડાંગર શી રીતે વાવે છે? ધરૂ એટલે શું? ડાંગર કયારડામાં શા માટે રોપે છે? ડાંગરના છોડ પાકે ત્યારે કેવા રંગના થાય છે? ડાંગર પાકયા પછી શું શું કરે ત્યારેચોખા થાય?

પાઠ ૫૦ મો.

કોલુ=શેરડીનો રસ કાઢવાનો સાંચો.
પડછા=પાતરાં, ચમરી; ટોચપરનાં પાંદડાં
રસ=કસ.
સંબંધી=વિષે; બાબત.
પેર=ગંડેરી.
વેંત=બિલ્લસ.
આંખ=કળી.
પીત=પાણીથી થતું જે કરસણ; શાક વગેરે.
તરકારી=શાક.
માસ=મહીના.
ડુક્કર=ભુંડ
શિયાળવા=શિયાળ.
નુકસાન=ખરાબી.
સંભાળ=તપાસ.
પાકટ=પાકી.
પીલેછે=કચડે છે.
તાવડો=મોટો પેણો.
ઉકાળેછે=ગરમ કરેછે.
છારી=પડ.
ટાઢો=ઠંડો.

સવાલ—શેરડી શી રીતે રોપે છે? શેરડીની આંખ બતાવો.

કોલુ એટલે શું ? કોલુ શેનું બનાવે છે ? શેરડીમાંથી રસ શી રીતે કાઢે છે ? રસનો ગોળ શી રીતે બનાવે છે ?

પાઠ ૫૨ મો.

રસોઈ=રાંધવાનું કામ.
તકરાર=વઢવાડ; રકઝક
વઢવા=લડવા.
ધીમા=શાંત.
ઉજળો=સફેદ.
બોળે=દબાવે.
પચી જઉં છું=પાચન થાઉં છું.
ભાવ=હોંસ.
સારાં=સાજાં.
લોટ=આંટો.
કણક=લોટમાં પાણી નાખી લોંદા જેવું કરેછે તે.
જોર=શક્તિ.
નકામો=ફોકટ.
હિસાબે=ગણતરીમાં.
ઉપયોગી=જરૂરનાં
પૈસાદાર=તાલેવાન; પૈસાવાળા.
જુવાર=જાર.

સવાલ—માંદા અને દાંત વગરના માણસને કયો ખોરાક વધારે ઉપયોગી ? તેનું કારણ શું ? ભાત શી રીતે બનાવે છે ? રોટલી શેની બનાવે છે? ઘઉંની રોટલી શી રીતે બનાવે છે ? ગરીબ માણસો ઘઉં કેમ ખાતા નથી ?

પાઠ ૫૨ મો.

મધપુડો=મધમાખીએ બનાવેલો પુડો.
લટકતો=ટીંગાતો.
વાઘરી=શિકારી.
કામળો=ઊનનું લુગડું.
ઓઢીને=લપેટીને.
ધુણી=ધુમાતો દેવતા; સળગતાં છાણાં વગેરે.
બગાડયું=નુકસાન કર્યું
ઘરબારવગરનાં=રખડતાં
પારકો=પરાયો, બીજાનો
ચીજ=વસ્તુ.
ઇચ્છા=મરજી.
નર=પુરૂષ
છ ખુણાવાળાં=છ ખુણાના આકારના.
હુકમ=આજ્ઞા.
પાળેછે=બજાવે છે.
જન્મ=જિંદગાની.
રક્ષણ=બચાવ.
ડંખ=ચટકો.
પેસવા=દાખલ થવા.
દયા=રહેમ.

કવિતાના અર્થ.

હુનર=કસબ;કારીગરી.
નિશાળ=ઠેકાણું.
મનહર=મનને હરી લે એવો; મોહક; મોહ પમાડનાર.
રચે=બનાવે.
તત્કાળ=તરત.
ચૂસી=શોષી.
ઝરે=થાય.
ગુણ=ફાયદો. લાભ.
દીસે=દેખાય.
તમામ=બધું.
તજે=છોડી દે.
ઉદ્યોગી=મહેનતુ
પંકાય=વખણાય.

સવાલ—મધપુડો કોણ બાંધે છે અને તે કયાં કયા બાંધે છે ? મધ કયાંથી લાવે છે? મીણ શેમાંથી બનાવે છે? મધપુડામાં કેટલી

જાતની માખીઓ હોય
છે અને તે કઇ કઇ ?
રાણીનું કામ શું છે?
મધપુડાનાં ખાનાં કેટ-
લા ખુણાવાળા હોય
છે? ખાનાં કેટલી જા
તનાં હોય છે? ઇંડાં
કયા ખાનામાં મૂકે છે
અને તે કોણ મૂકે છે?
મોટાં ખાનામાં કયાં
ઇંડા મૂકવામાં આવે
છે? રાણી અને કામ
કરનારી માખીમાં શો
ફેર હોય છે ? કામ
કરનારી માખીઓ શું
શું કામ કરે છે? નર
અને માખીમાં શો ફેર
હોય છે? નરને મારી
નાખવાનું કારણ શું?
મધ અને મીણનો ઉપ-
યોગ કહો. મધમાખી
પરથી આપણે શું
શિખામણ લેવી?

પાઠ ૫૩ મો.

શેખ=મુસલમાનની એ
ક જાત.
બતક=પાણીવાળી જ-
ગામાં રહેનારૂં પક્ષી.
પીછાં=પીંછ
ચીકટ=ચિકાશ
ભિંજાતું=પલળતું.
નબળી=કમજોર.
જોડાએલાં=સંધાએલાં.
દાઢ=બેવડા દાંત.
અણીદાર=તીણી; અ-
ણીવાળી.
ઝડપથી=જલદીથી.
ઉપાડી=ઉંચકી.
ગળી જાય છે=ઉતારી
દે છે.
જાળવે=સાચવે;સંભાળે.
ખડખડે=અવાજ થાય.
ઢાંકી=છુપાવી.
બીકણ=બીએ એવો.
ધસીને દોડે છે=હુમલો
કરે છે.
માંજર=કલગી.
દીપે છે=શોભે છે.
ખોતરવાની=ખોદવાની.
વહાણું વાય=સવાર થાય
વળગું છું=લાગું છું.

સવાલ—બતક કેવી
જગામાં રહે છે? બ-
તકનું શરીર કેમ ભિં-
જાતું નથી? બ-
તક શું ખાય છે? બત
કની ચાંચ કેવી હોય
છે? બતકને પાંખ છે
ત્યારે કેમ ઉડી શકતી
નથી ? બતકને કેટલા
પગ હોય છે ? દરેક
પગે કેટલા આંગળાં
હોય અને કયાં હોય
છે ? આપણે પાણીપર
ચાલી શકતા નથી અ-
ને બતક શા માટે ચા
લી શકે છે ? બતક
ખોરાકના કકડા કેમ
કરી શકતી નથી ? મ-
રઘા અને બતકની
ચાંચમાં ફેર શું ? મર-
ઘા પાણી પર કેમ
ચાલી શકતા નથી ?
મરઘી છે કે મરઘો તે
શી રીતે ઓળખી
શકાય?મરઘાં શા માટે
પાળતા હશે ? મરઘાં
કોણ પાળે છે? ? મરઘો
કયારે કયારે બોલે છે?
ને શું બોલે છે ?

સાર—મરઘો બોલેછે
તે પરથી સવાર ને
બપોર સમજાય છે.

પાઠ ૫૪ મો.

બીતી=ડરતી.
ઉડઉડ=ઉડાઉડ.
કાબરી=કાબર ચીતરી.

રૂ=કપાસમાંથી કપાસીઆ કાઢી લીધા પછી જે રહે છે તે
તણખલાં=તરણાં.
માળો=પક્ષીનું ઘર.
ખુણેખોચરે=ખુણામાં
દરેક ફેરે=દરેક વખતે.
ભુરા=આસમાની.
ટપકાં=છાંટ.
લગી=સુધી.
રઝળીને=રખડીને.
ફાયદો=ગુણ.
વીણી વીણીને=શોધી શોધીને.
ભો=બીક; ડર.
લાગ=દાવ.

સવાલ—ચકલીના શરીરના ભાગ ગણાવો. ચકલીની ચાંચ કેવી હોય છે? ચકલી કેવા કેવા રંગની હોય છે? ચકલીને એક એકપગે કેટલાં આંગળાં હોય અને તે કેવી રીતે હોય છે? ચકલી ક્યાં રહે છે? માળા શેનાં બનાવે છે? ચકલી વરસમાં કેટલીવાર ઇંડાં મૂકે છે? દરેક ફેરે કેટકેટલાં મૂકે છે? ઇંડાનો રંગ કેવો હોય છે? ચકલી બચ્ચાંને ક્યાં સુધી ખવડાવે છે? ચકલી શું શું ખાય છે? ચકલી ખેડુતને શો ફાયદો કરે છે અને તે કેવી રીતે? ચકલીને કોની કોની બીક હોય છે? ચકલીને ચકલો ઓળખવાની નિશાની શું?

પાઠ ૫૫ મો.

દેખાવ=શોભા.
ગરદન=ડોચી.
કેશવાળી=ઘોડાની ગરદનપરના વાળ;
જાંઘ=સાથળ.
નક્કર=સંગીન.
સપાટ=સરખી.
લગામ=દોર.
તીણા=ધારવાળા.
ચપટા=બેઠેલા.
ભુસું=થુલું.
ચણા } એક જાતનું
મગ } કઠોળ.
દાણા=અનાજ.
મજલ=મુસાફરી; અંતર કાપે છે=કરે છે.
પાણીદાર=જોરવાળી; તેજદાર; ઝડપથી દોડનાર.
નાળ=લોઢાનાગોળ પાટા
અરબી=અરબસ્તાની.
નીમકહલાલ=ખાયતેનું ભલું કરનાર; ધણીનું ભલું ચાહનાર.
ધણી=માલિક.
પ્રીતિ=હેત; પ્યાર.
શરત=હોડ; હારજીત.
ટટ્ટી=કામડાની વાડ.
કુદાવે=ફલંગ મરાવે.
પીઠ=વાંસો.
જીન=ચામડાનું પલાણ.
સવારી કરે છે=બેસી મુસાફરી કરે છે.

સવાલ—ઘોડાની ગરદન પરના વાળને શું કહે છે? કેશવાળી કોને કોને હોય છે? ઘોડા સપાટ જમીનપર સપાટાબંધ દોડી શકવાનું કારણ શું? એના કાન કેવા હોય છે? લગામ ક્યાં ઘાલે છે? કયા દાંત વડે ખોરાક કાપે અને કયા વડે ચાવે છે? ઘોડા શું શું ખાય [illegible].

શા માટે જડાવે છે? ઘોડાનો રંગ કેવો હોય છે? ઘોડાની કઇ કઇ જાતો છે? ઘોડામાં કયા કયા ગુણ છે? ઘોડો શા શા ઉપયોગમાં આવે છે? ઘોડો કેટલા વરસ સુધી જીવી શકે છે.

પાઠ ૫૬ મો.

શેઠ=સાહુકાર.
નાળબંધ=નાળ જડનાર
ખરી=જનાવરના પગના તળીઆનું હાડકું.
ગધેડો=ખર.
ફેર=તફાવત.
ઝુમખો=જથો.
ખોંખારે=હણહણે.
ભૂકવું=ગધેડાનું બોલવું
વધા કરે છે=ઉંચકી જાય છે.
અડીઅલ=અડી જાય એવું; જીદ્દી; હઠીલું
ઠોઠ=અક્કલ વગરનો.
નવાઈ=અચરતી.
મહેનતુ=મહેનત કરે એવું.
ધીરજવાળું=દુઃખ ખમનાર.
કથાગરૂં=કથા પ્રમાણે ચાલનાર.
ટટ્ટુ=નાનો ઘોડો.
ખચ્ચર=ગધેડી ને ઘોડાના સંગમથી પેદા થએલો તે.
વાળ=નિમાળા.
ટુંકું=નાનું.

સાર.

ઘોડો, ખચ્ચર, અને ગધેડાનો મુકાબલો—ત્રણેને બે આંખ, બે કાન, ડોકું, મોં, માથું, પીઠ, પુછડું, અને ચાર પગ હોય છે. ત્રણેનું મોં લાંબું હોય છે. ત્રણેના શરીરપર ટુંકા વાળ છે. પગને તળીએ ગોળ દાબડા છે ઘોડા અને ખચ્ચરની ડોકપર કેશવાળી હોયછે ઘોડા ને ખચ્ચરના પુછડાપર મોટા લાંબા વાળ આખે પુછડે હોય છે ખચ્ચર ને ગધેડાના કાન લાંબા ને મોટા હોય છે. ગધેડા કરતાં ખચ્ચર મોટું,ને ખચ્ચર કરતાં ઘોડો મોટો હોય છે.

પાઠ ૫૭ મો.

ગોકળ ગાય=પરમેશ્વરની ગાય.
વાનાં=વસ્તુ;
તફાવત=ફેર,
ધડ=બે ચીથી પગ સુધીનો બધો ભાગ
ડોકું=ધડની ઉપરનો ભાગ.
ઉપલા=ઉપરના.
મોઢું=મો.
તાળવું=મોઢાનીઅંદરનો ઉપલો ભાગ.
ભવાં=ભમર (આંખ ઉપરના કમાનદાર વાળ)
પોપચું=આંખનું ઢાકણ
રજ=રજકણ.
ખાળે છે=બટકાવે છે.
છેડો=ટકું.
મૂગ=ગરબાન.
ગળું=બે ચીની પછવાડેનો ભાગ.
પાસે=બાજુએ.
વચલે ગાળે=વચોવચ
કેડ=કમર.
વાંસો=પીઠ; બરડો.
ઢીંચણ=ઘુંટણ.

સાર.

શરીરના મુખ્ય બે ભાગ, ડોકું ને ધડ છે. ડોકામાં માથું, (માથાનો ઉપર નો ભાગ ખોપરી કહેવાય છે તે પર વાળ ઉગેછે) કપાળ, લમણાં, કાન, આંખ, નાક મોઢું (મોઢાની અંદર જીભ, દાંત અને તાળવું છે.) ગાલ, ગળું, ઓચી, દાઢી અને હડપચીછે. ધડમાં બે હાથ ખભા, બગલ, છાતી, પેટ, ડુંટી, પેઢું, કેડ, વાંસો, બે પગ, જાંગ, ઢીંચણ, નળો, પાટલી, તળીઉં, એડી, અને ઘુંટી છે.

પાઠ ૫૮ મો.

આકાર=ઘાટ.
ખબર=જાણ.
ફીકર=ચીંતા.
ધબાકો=અવાજ.
જ્ઞાન=સમજ.

સવાલ—ઇંદ્રય કોને કહેવી? ઇંદ્રયો કેટલી છે ને તે કઇ કઇ? આંખ, કાન, નાક, જીભ અને ચામડીનો ઉપયોગ કહો. આંખવડે પદાર્થના કયા કયા ગુણજાણી શકાય? જ. રંગ, આકાર અને ચળકાટ. હાથ વડે પદાર્થના કયા કયા ગુણ જાણી શકાય? જ. ભારે કે હલકું; પોચું કે કઠણ; લીસું કે ખરબચડું. ટાઢું કે ઉનું; અને આકાર. નાક, કાન અને જીભ વડે પદાર્થના કયા ગુણ જણાય? નાક વડે વાસ; કાન વડે અવાજ અથવા રણકો; જીભ વડે સ્વાદ.

પાઠ ૫૯ મો.

રંગરેજ=રંગારો.
છુટ્ટી=રજા.
મૂળરંગ=લાલ પીળો અને વાદળી.
ઝાંખા=તેજ વગરનાં
મેળવીને=એકઠા કરીને
સેલાં=ફેંટા.
સાલ્લા=બાયડીને પહેરવાનું સુતરાઉ લુગડું; સાડલો.
ગળીનો રંગ=કાળો રંગ
વત્તા=વધારે.
ખુલતા=બહાર પડતાં.

સવાલ—રંગરેજ શું કામ કરે? મૂળ રંગ ગણાવો. કીરમજી રંગ બનાવવાની રીત કહો. કીરમજી રંગથી કયાં કયાં લુગડાં રંગાય છે? કેસરીઓ રંગશી રીતે બનાવવો? કેસરીઓ રંગકહેવાનું કારણ શું? લીલો, નારંગી, તપખીરી અને કથ્થાઇ રંગ શી રીતે બનાવવો? ધોળા રંગમાં થોડો કાળો રંગ મેળવીએ તો કયો રંગ બને? ઝાંખો ભુરો રંગ શી રીતે બને? ખુલતો વાદળી રંગ બનાવો. ગુલાબી રંગ શું શું મેળવીને બનાવે છે? મૂળ રંગ પરથી બીજા રંગો શી રીતે બનાવે છે. ?

પાઠ ૬૦ મો.

ઉઘાડો=નાગો; લુગડાં.

પહેર્યાં વગર.
ફાટી=ચીરાઇ.
કાંતીને=તાર કાઢીને.
વણેછે=બનાવે છે.
દ શીવાણીઓ=કાપડીઓ.
છીંટ=તરેહવાળું લુગડું.
જંગલી=સમજણવગરના.
છાલ=છોડું.
રંગદાર=રંગવાળા.
ઢાંકણ=કવર.
રૂવાંટી=ઝીણા વાળ.
ગરજ સારે છે=કામ કરે છે.
ભીંગડાં=જાડાં પડ.
જામદાની=ઝીણું બુટ્ટાદાર લુગડું.
બારસ્તો=સુતરાઉ કપડું
ખાદી=દોટી.

સવાલ—લુગડાં પહેરવાથી શો ફાયદો? ઊન એટલે શું? ઊનનું કયું કયું કાપડ બને છે? ઘેટાને ટાઢ કેમ વાતી નથી? ઊન સિવાય બીજા શેનાં લુગડાં બને છે? રૂ કયાં થાય છે? રૂનાં લુગડાં શી રીતે બને? રૂનાં કયાં કયાં લુગડાં થાયછે? જંગલી લોકો ઊન અને રૂનાં લુગડાં પહેરતા નથી ત્યારે લોકો કેવાં લુગડાંપહેરેછે? પશુ પક્ષીને લુગડાં પહેરવાની જરૂર શામાટે પડતી નથી.

કવિતાની સમજુતી.

કવિતા ૧ લી. પાઠ ૨ જો. સવારના પહોરમાં શું શું બને છે તેની હકીકત.

હે! મારા વહાલા દીકરા તું ઉઠ. જંગલમાં પક્ષીઓ બોલે છે. રાત પુરી થઇ ને સવાર પડી. અને પૂર્વ દિશામાં સુરજ ઉગવાની તૈયારી થવાથી અજવાળું થયું; તેથી જાત જાતના રંગો દેખાય છે; અને ઝાડનાં પાંદડાં હાલે છે. માટે હે! મારા વહાલા દીકરા તું ઉઠ, જંગલમાં પક્ષીઓ બોલે છે. (૧) મરઘા કુકરેકુક કરે છે, અને કાગડા કા કા કરે છે; શોભિતા મેના પોપટ અને મોર મીઠા બોલ બોલે છે. (ટેક. ૨) સુરજના ઉગવાથી ચંદ્રમાનું અજવાળું ઝાંખું પડયું, અને તારાનો પ્રકાશ દેખાતો બંધ થયો; મતલબ કે તારા દેખાતા નથી, તેથી ચોર લોકો ઝંખવાઇ ગયા અને સંતાઇ જવાને માટે ગલીકુચી શોધે છે. (ટેક ૩) ભગત ઇશ્વરનું ધ્યાન ધરે જે, અને ગવૈયાઓ ગાયન ગાય છે; ઉદાર માણસો ઘણું દાન આપે છે. મુલ્લાંજી નિમાજ પઢવાને માટે બૂમ પાડે છે. (ટેક. ૪) સુરજ ઉગ્યો તેથી રાતનું અંધારૂં જતું રહ્યું; ભમરો ગું ગું અવાજ કરી રહ્યો

છે, અને કમળના ફૂલની પાંખડીઓ ખીલે છે. (ટેક ૫) જેમ જેમ સુરજનું અજવાળું વધારે વધારે પડતું જાય છે મતલબ કે જેમ જેમ દિવસ ચઢતો જાય છે તેમ તેમ માણસો ધંધે વળગવાને માટે હોંસિલા બને છે; પક્ષીઓ આકાશમાં દોડે છે, અને ઢોરો ચારો શોધેછે. (ટેક. ૬) ઝાડ, વેલા, ફળ અને ફુલ એ બધા ભૂલ વગર ધીરે ધીરે ખીલે છે; ઘણાં પક્ષીઓ એકઠા થઇને તાજું અનાજ ખાવાને માટે જાય છે. (ટેક ૭) હે ભાઈ તું ખુશી થઇને પરમેશ્વરનું નામ દઇને ઉઠ અને મન દઇને પાઠ વાંચ. એમ મા પોતાના છોકરાને કહેછે. (ટેક. ૮)

કવિતા ૨ જી.પાઠ ૫ મો. સોબત તેવી અસર.

જેને જેવી સોબત, તેને તેવીજ અસર થાય; જેને જેવી સોબત તેવોજ પ્યાર તેનામાં આવે. (૧) જેને જેવી સોબત તેના જેવાંજ તે કામ કરશે; જેને જેવી સોબત તેવીજ જગાએ તે જઇને ઉભો રહેશે. (૨) સારી સોબતથી સારો થશે, અને નઠારાની સોબતથી નઠારો થશે; સારા મહેતાજીની સોબતથી વિદ્યા ભણે અને નસીબવાન થાય મતલબ કે સારા ગુણવાળા મહેતાજીના હાથ નીચે કેળવાય તો નસીબવાન થાય. (૩)

કવિતા ૩ જી.પાઠ ૧૦ મો ફરી ફરીને સારૂ કામ કરવા બાબત.

કરોળીઓ જાળ બનાવતાં ભોંયપર પડી જાય છે ત્યારે ગભરાય છે; અને વગર તુટેલા (આખા) તાર ઉપર ચઢવાને માટે (ફરીથી) જાય છે. (૧) તેણે (કરોળીઆએ) તાર ઉપર ચઢવાને માટે મહેનત કરવા માંડી; પણ તરત તે નીચે પડયો અને ઉપર ચઢવાના કોઈ ઉપાયમાં ફાવ્યો નહિ. (૨) એવી રીતે (પડતો અને ચઢતો) ફરી ફરીને બેત્રણવાર મંડયો રહ્યો તોપણ તેમાં ફાવ્યો નહિ ત્યારે ફરીને ચઢવાને તૈયાર થયો. (૩) હિમંત રાખીને ઉમંગથી તે છઠ્ઠીવાર ચઢવાને મંડયો રહ્યો; તેણે ધીરજ રાખી તેથી તે નક્કી જાળામાં જઇ પહોંચ્યો. (૪) જો કરોળીઆએ ફરી ફરીને કાળજીથી મહેનત નહિ કરી હોત; તો પગ તળે છુંદાઇને વગર મોતે મરી જાત. (૫)

એ પ્રમાણે (કરોળીઆની પેઠે) જો માણસો મનમાં કાળજી રા-ખીને, આળસ કાઢી નાખીને મહેનત કરે તો ઘણોજ ફાયદો મેળવે. (સાર—સારું કામ ફરી ફરીને ઉમંગથી કરવું)

કવિતા ૪ થી. પાઠ ૧૫ મો. હળી મળીને રહેવા વિષે.

આપણે બંને જણ ભાઈ અને બેન મળી સંપીને (હળી મળીને) રમીએ તો સુખ થાય અને મજા પડે, પણ જો લડીએ કે રડીએ તો ઘણી દીલગીરી થાય આબરૂ ઓછી થાય, અને લોકો નઠારું બોલે અથવા બદબોઇ કરે. (૧) હે ! જોરાવર બાપ પર-મેશ્વર તું અમને હંમેશાં સંપ આપ; (હળીમળીને રહેવાની બુદ્ધિ આપ.) જેથી કરીને અમારા દહાડા સુખમાં જાય અને કોઈ દિવ-સ જરા પણ કંકાસ થાય નહિ. (૨) છોકરાં હળીમળી રહેતાં હોય અને કોઇ દિવસ કોઈ લડે કે રડે નહિ તેઓ હળીમળીને રમે, જમે અને ગીતો ગાય તો મા મનમાં ઘણી ખુશી થાય. (૩) (સાર—ભાઈ બેન સાથે સંપસંપીને ચાલવું)

કવિતા ૫ મી. પાઠ ૧૭ મો. વગર વિચાર્યું ન કરવા બાબત.

જે માણસ વિચાર કર્યા વગર કામ કરે છે, તે પાછળથી દિલ-ગીર થાય છે; જુઓ એવાં (વગર વિચારનાં) કામ કરવાથી ઘણાના જીવ જાય છે. (મરી જાય છે.) (૧) **સાર**—ઉતાવળથી વગર વિચારે કામ કરવું નહિ.

કવિતા ૬ ઠ્ઠી. પાઠ ૨૫ મો. કુહાડી.

નાનો છોકરો બાપની કુહાડી લઇ જોરાવર ડાહ્યો મરદ બન્યો ને કંઈ ચીજ જુએ તે ઘા મારીને કાપે, એમ રમતો રમતો ગામને પાદરે તળાવપર ગયો. (૧) ત્યાં (તળાવમાં) માછલાએ જરા પાણી હલાવ્યું. તેથી છોકરાએ પાણીની અંદર કંઇક જોયું, એટલે છોકરો મનમાં બીધો તેથી કુહાડી પાણીમાં પડી ગઈ; તે વખતે તે બહુ બોકો પાડીને રડ્યો. (૨) હમેશાં પાણીમાં આમ તેમ ડોલ્યા કરતાં

અને અંદર સમાઇ જતાં એવા દયાળુ દેવી માતા છોકરાનો અવાજ સાંભળીને (પાણી ઉપર) આવ્યાં, દેવી બોલી કે આ રૂપાની કુહાડી લે. પણ છોકરો કહે છે કે હે! માતા મારી કુહાડી એવી નથી. (૩,બીજી વખત સોનાની કુહાડી લાવીને બતાવી ત્યારે માથું ધુણાવીને (ના કહીને) છોકરો કહે છે કે એ પણ મારી નથી. મને તો મારી કુહાડી ઘણી ગમે છે. માટે હે ! દયાળુ માજી, તમે પાણીમાંથી મારી કુહાડી કાઢી આપો. (૪) દેવીએ કુહાડી કાઢી આપી અને છોકરા સાથે બોલ્યાં (છોકરાને કહ્યું) કે તને સુખ અને દોલત મળજો અને પરમેશ્વર તારાપર મહેરબાની કરજો. મતલબ કે તારાપર પરમેશ્વરની મહેરબાની થજો. (સાર—સાચું બોલવું.)

કવિતા ૭ મી. પાઠ ૩૪ મો. પરમેશ્વરની મોટાઈ.

જગતના બનાવનાર (પરમેશ્વરે) આ દુનીઆમાં ઘણીજ સારી બનાવટ કરી છે, તેણે આ દુનીઆમાં નાના મોટા એમ ઘણી જાતના જીવો બનાવ્યા છે. (૧) તરેહવાર રંગના ખીલતા ફુલો, ગાયન ગાતાં પક્ષીઓ અને સારા રંગવડે શોભતાં ઝાડનાં પાંદડાં તથા પક્ષીની પાંખો તેણે બનાવ્યાં છે. (૨) વળી પરમેશ્વરે મોટાં મોટાં પહાડો, ભેખડો, દરીઆ, નદી, ઓવારા અથવા પહાડમાંથી જવા આવવાના રસ્તા, શહેર અને જંગલના રસ્તા વગેરેની આવી શોભતી બનાવટ બનાવી છે (૩) શિયાળામાં ઠંડો પવન સારી ઠંડક આપે છે, અને ઉનાળામાં સુરજનો તાપ નક્કી ઘણો પડે છે. (૪) ચોમાસાની ઋતુમાં વરસાદ વરસે છે, ઝાડોપર ફળો લટકતાં દેખાય છે, અને મોરનો મીઠો અવાજ સંભળાય છે. (૫) અજવાળીઆમાં ચંદ્રનું અજવાળું આનંદ આપે છે, અને અંધારીઆમાં તારાના પ્રકાશનો રંગ શોભિતો દેખાય છે. (૬) રમવાને અને મોજ ભોગવવાને માટે મોટાં મેદાનો બનાવ્યાં છે. વળી પાણીમાંના વેલા અને તેનાં પાંદડાં કેવાં તરે છે ! (૭) હે ! પરમેશ્વર તેં જોવાને માટે આંખ

આપી છે, સાંભળવાને માટે કાન આપ્યા છે, અને બોલવાને માટે જીભ આપી છે એ સારૂં કર્યું છે. (૮) વળી દાંત આપ્યા તેની સાથે ખાવાનો ખોરાક આપીને આપણાપર બહુ ઉપકાર કર્યોછે; હે! પેદા કરનાર (પરમેશ્વર) તેં જે જુકિત કરી છે તે સમજી શકાય તેમ નથી. (૯)સાર–પરમેશ્વરે માણુસ જાતના સુખને માટે દુનીઆમાં બધી વસ્તુઓ બનાવીછે, તેનો પાડ વાળવા માટે દરરોજ તેની ભકિત કરવી.

કવિતા ૮મી પાઠ ૩૫મો. પાનખર ઋતુ (વસંત ઋતુમાં) શું શું બને છે તેની હકીકત.)

મોટા વડના ઝાડપર પથરાએલા વેલા તે જાણે તંબુ ઉભો કર્યો હોયની! એવું દેખાય છે. તંબુપર જેમ ધજા વાવટા ફરકતા હોય તેમ કેળ, નાળિએરી અને તાડનાં ઝાડ તે ધજા ને વાવટા જેવાં જણાય છે. (૧) ઝાડનાં પીળા અને પાકાં પાંદડાં હેય તે ખરીને જમીનપર પડે છે. પછી ઝાડને નવાં પાંદડાં આવે છે તેથી ઝાડ શોભિતાં દેખાય છે. (૨) વસત ઋતુમાં જુનાં પાંદડાં પાકાં થવાથી ખરી પડે છે અને તેને બદલે નવાં પાંદડાં ફુટી નીકળે છે) કોયલ મધુર શબ્દ બોલે છે; તીતર કબુતર, અને બીજાં ઘણાં પક્ષીઓ સારા રાગથી ગાય છે, અને સારી રાતે નાચે છે. (૩) લોકો કેસુડાંના ફુલનો (કેસુડો) રંગ ઘોળીને હોળી રમે છે, એટલે રંગની એક બીજા પર પીચકારી મારે છે, બાગમાં ફુઆરા ઉડાડે છે, અને બજારો તથા ચોકમાં પાણી છાંટે છે. મતલબ કે પાણીનો છંટકાવ કરે છે. (૪) ભમરાઓ ગું ગું અવાજ કરે છે, અને ઝાડો પર તરેહવાર ઘણા રંગો દેખાય છે; આંબા ઉપર મોર આવવાથી તે શોભે છે, અને ચોતરફ ચાંદની શોભી રહે છે. (૫) માણસો લહેજતથી (ખુશીથી) શિખંડ ખાય છે, અને ઠંડું પાણી પીએ છે; પશ્ચિમ અને દક્ષિણ તરફના પવનથી શરીર સુખી રહે છે. (પશ્ચિમ અને દક્ષિણમાં દરીઓ હોવાથી પવન ઠંડો આવે છે.)

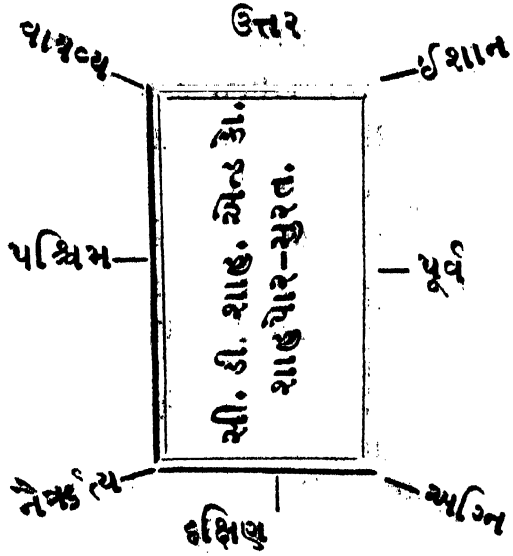
કવિતા ૯ મી. પાઠ ૪૮ મો. ખેડુત વિષે.

અરે ખેતી કરનાર તું ખરેખર જગતનો બાપ ગણાયો છે. કારણ કે તું ખેતી કરે છે તેથી બધા પ્રાણીને ખોરાક મળે છે તેથી આ આખી દુનીઆનું પોષણ કરનાર પણ તુંજ જણાય છે. (૧) તું કપાસ, ફળ, ફુલ ઘાસ અને અનાજ પકવે છે, તોજ બધાં પ્રાણીઓ અનાજ ખાય છે અને માણસો ખુશીથી કપડાં પહેરે છે. (૨) તું વરસાદ ને તડકો વેઠે છે અને વળી ઘણી મહેનત કરે છે, તેથી તું શરીરે જબરો બને છે અને હંમેશાં સંતોષથી ફરે છે એટલે સંતોષી રહે છે. (૩) ખેતી નક્કી સૌથી સારી છે, વળી તે પારકાના પર ઉપકાર કરનારી છે; તું કાળજીથી ખેતી કરે છે અને જગતને સારી શિખામણ આપે છે, કે તમે મારી પેઠે મહેનત કરશો તો જબરા, સંતોષી અને પારકાનું ભલું કરનારા થશો. (૪) (ઉત્તમ ખેતી, મધ્યમ વેપાર, નફ્ફટ, નોકરી, નિદાન ભિખ; કંઈ ન આવડે તો દલાલી કરતાં શીખ.)

કવિતા ૧૦ મી. પાઠ ૫૨ મો મધમાખી વિષે.

હો મધમાખી, તું મહેનતુ છે, અને વળી કારીગરીની નિશાળ છે; (કારીગરીની નિશાળ કહેવાનું કારણ એ કે મધપુડાના ખાના જેવી કારીગીરી માણસથી પણ બરાબર થઈ શકે નહિ,) મનને મોહ પમાડે એવો મધપુડો બનાવે છે, અને તરતજ તેમાં રસ મૂકે છે. (૧) મીઠું મધ ચૂશી લઇને તું મીણ બનાવે છે, તેથી (મધ અને મીણથી) ઘણાં કામ થાય છે અને તે ઘણોજ ફાયદો કરેછે. (૨) તું નાનુ સરખુ જીવડું છે, પણ મોટું (ઉપયોગી)કામ કરતું જણાય છે, વળી તુ ડાહી ને ચોકખી દેખાય છે તેથી તારૂં જોઇને બધા ડાહ્યા માણસો આળસ છોડી દે છે, (૩) કીડી, કરોળીઆ અને મંકોડા વગેરે જે મહેનતુ જીવડાં કહેવાય છે, તેમાં પણ તુંજ વખણાય છે. (મતલબ કે એ બધાં જીવડાં કરતાં તું વધારે મહેનત કરે છે.) **સાર—માણસે ઉદ્યોગી ને હુનરી થવું.**

ભૂગોળની શરૂઆત.

દિશા (સ. ૧) દિશા કેટલી છે ? ઉ. ચાર (સ. ૨) દિશાના નામ દો. ઉત્તર, દક્ષિણ, પૂર્વ, પશ્ચિમ. (સ. ૩) દિશા શા ઉપરથી જાણી શકશો ? ઉ. સુરજ ઉપરથી (સ. ૪) સુરજપરથી દિશા ઓળખવાની રીત બોલો. ઉ. જે દિશામાં સુરજ ઉગે તે પૂર્વ; આથમે તે પશ્ચિમ; સુરજ સામું મોં ફરી ઉભા રહેવાથી ડાબા હાથ તરફ ઉત્તર અને જમણા હાથ તરફ દક્ષિણ. (સ ૫) સુરજ બીલકુલ ન દેખાય તો શા વડે દિશા પારખશો ? ઉ. ધ્રુવના તારા ઉપરથી. (સ. ૬) ધ્રુવના તારા ઉપરથી દિશા જાણવાની રીત બોલો. ઉ. ધ્રુવનો તારો હમેશાં ઉત્તર દિશામાં ઉગે છે માટે એ તારા તરફની ઉત્તર, તેની સામેની દક્ષિણ; જમણા હાથપર પૂર્વ તે ડાબા હાથપર પશ્ચિમ. (સ. ૭) જો ધ્રુવના તારાને નહિ ઓળખતા હોય તો તેને માટે બીજું સાધન છે ? ઉ. હોકાયંત્ર. (સ. ૮) હોકાયંત્રપરથી કઇ દિશા જાણી શકાય ? ઉ.

ઉત્તર દિશા. (એની સોય હંમેશાં ઉત્તર દિશા પર રહે છે.) (સ. ૯) દિશા જાણવાથી શું ફાયદો ? ઉ. ફલાણી જગાપરથી ફલાણી જગા કઇ દિશાએ અથવા અમુક સ્થળથી અમુક સ્થળ કઈ દિશામાં આવે તે માલમ પડે છે (સ. ૧૦) નકશાની દિશા શી રીતે જાણવી ? ઉ. નકશા સામું મોં કરી ઉભા રહીએ તો માથા તરફની ઉત્તર, પગ તરફની દક્ષિણ, જમણા હાથ તરફની પૂર્વ અને ડાબા હાથ તરફની પશ્ચિમ. (ચિત્રમાં નકશાની દિશા બતાવી છે.)

ખુણા. (પ્ર. ૧) ખુણા કેટલા છે? ઉ. ચાર. (પ્ર. ૨) ખુણાનાં નામ બોલો. ઉ અગ્નિ, નૈઋ ર્ત્ય, વાયવ્ય, ઈશાન. (પ્ર ૩) ખુણા પારખવાની રીત બોલો ઉ. પૂર્વ ને દક્ષિણ વચ્ચે અગ્નિ. દક્ષિણ ને પશ્ચિમ વચ્ચે નૈઋર્ત્ય, પશ્ચિમ ને ઉત્તર વચ્ચે વાયવ્ય અને ઉત્તર ને પૂર્વ વચ્ચે ઈશાન.

નકશાનું ભાન. (પ્ર. ૧) નકશો એટલે શું ? ઉ. ગામ, દેશ કે શહેરનો ચિત્રેલો નમુનો. (પ્ર. ૨) નમુનો એટલે શું? ઉ. આકાર. (પ્ર.૩) નિશાળના ઓરડાનો નકશો શી રીતે પાડશો? ઉ. પ્રથમ ઓરડાની દિશા લખવી, પછી ઓરડાની દિશાનું માપ લેવું ત્યારબાદ આટલા ફુટે એક ઇંચ એ પ્રમાણે નિશાન મુકવા, તેજ કોષ્ટક પ્રમાણે બીજી દિશાનું માપ લઇ ત્યાં નિશાન મુકવા પછી લીટી દોરી લેવી, વચ્ચે બારણાં બારી જે દિશામાં હોય તે દિશામાં ઝીણી "બબ્બે" લીટી દોરી બતાવવું. એ મુજબ નિશાળનો, પછી નિશાળથી ગામનો એમ અનુક્રમે પડાવતા શીખવવું. (પ્ર ૪) ગામનો કે બીજા સ્થળનો નકશો પાડતાં પહેલાં શું ધ્યાનમાં રાખવું ? ઉ. પ્રત્યક્ષ અવલોકન કરવું, માપ લેવું, તેની નોટ કરવી. (પ્ર. ૫) કિન્ડરગાર્ટન મુજબ માટીના આકારથી ગામનો નકશો શી રીતે બનાવવો ? ઉ. માટીની ઇંટોનો જથો પાસે રાખી ગામની લંબાઈ પહોળાઇ પ્રમાણે ગોઠવવી. ગામના મુખ્ય સ્થળો બતાવવાને વચ્ચે ચોરસ બંગલી, વાવ, તળાવ વગેરે આકાર

ગોઠવવા. (પ્ર. ૬) નકશામાં લાલ રંગ શું બતાવે છે? ઉ. અંગ્રેજ સરકારની હદ. (પ્ર ૭) પીળો રંગ શું બતાવે છે? ઉ. ખંડીઆ મુલક (અંગ્રેજ સરકારને ખંડણી ભરનારા દેશી રાજ) (પ્ર. ૮) લીલો રંગ શું બતાવે છે? ઉ. સ્વતંત્ર રાજ્યો પ્ર ૯)રેલવેની સડક નકશામાં શી રીતે માલમ પડે છે? ઉ. લીટી ઉપર પાસે પાસે કાપા પાડેલા છે તેથી (પ્ર ૧૦ પગ રસ્તાની સડક શી રીતે ઓળખાય? ઉ. લાંબી કાપા વગરની જાડી લીટી દોરલી હોય તેથી (પ્ર ૧૧) નદી શી રીતે ઓળખાય? ઉ. લાંબી વાંકીચુકી એવડી લીટી હોય ને વચ્ચે વાદળી રંગ હોય તેથી (પ્ર ૧૨) સરોવર શી રીતે ઓળખાય? ઉ. કુંડાળા વચ્ચે વાદળી રંગ હોય તેથી (પ્ર ૧૩) બેટ શી રીતે ઓળખાય? ઉ. ઝીણાં ઝીણાં ટપકાં સાથે મુકેલા હોય તેથી (પ્ર, ૧૪) પર્વત શી રીતે ઓળખાય? ઉ વાંકી ચુંકી લીટી તે પર કાનખજુરા જેવી લીટી હોય તેથી (પ્ર ૧૫) સમુદ્ર શા રીતે ઓળખાય ઉ. ઘણોજ ભાગ વાદળી હોય તે પરથી.

(નકશામાં આંખને રંજન કરવાને સુંદર રંગો પૂરેલા હોય છે પણ તે કોના રાજ્યો એ પ્રત્યક્ષ બતાવતા નથી, મૂળ પૃથ્વીના નકશામાં ખુલ્લું છે) **રાજકીય ભૂગોળ.**

મહેસુલી ખાતું—(પ્ર ૧) મહેસુલીખાતું શું કામ કરે છે? ઉ. જમીનની મહેસુલ ઉઘરાવી તેનો હિસાબ રાખે છે. (પ્ર. ૨) ગામની મહેસુલ ઉઘરાવનારને શુ કહે છે? ઉ. તલાટી (પ્ર. ૩) તલાટીને મદદ કરનાર કોણ હોય છે? ઉ. મુખી. (પ્ર. ૪) તલાટી અને મુખીના ઉપરીને શું કહે છે? મામલતદાર (પ્ર. ૫) મામલતદાર મજિસ્ટ્રેટ ક્યારે કહેવાય? ઉ. ઇનસાફનું કામ કરે ત્યારે (પ્ર. ૬) મામલતદાર પર કોણ દેખરેખ રાખે છે? ઉ. આસિસ્ટંટ કલેકટર અને ડેપ્યુટી કલેકટર (પ્ર. ૭) આસિસ્ટંટ કલેકટર અને ડેપ્યુટી કલેકટરના ઉપરીને શું કહે છે? ઉ. કલેકટર (પ્ર. ૮) કલેકટર શું કામ કરે છે? ઉ. મહેસુલી, પોલિસ, મ્યુનિસિ-

ખાલ, ઇસ્પિતાલ, બાંધકામ વગેરે ખાનાપર દેખરેખ રાખે છે, (પ્ર) કલેકટર ઇનસાફનું કામ કરે ત્યારે એ કયો અધિકારી કહેવાય? ઉ. ડિસ્ટ્રિકટ માજીસ્ટ્રેટ (પ્રે, ૧૦) કલેકટરને પોલિટિકલ એજંટ ક્યારે કહે છે? ઉ. જ્યારે દેશી રાજ્યો સબંધી કામકાજપર દેખરેખ રાખવાનું કામ કરે ત્યારે.

પોલિસખાતું—(પ્ર, ૧) પોલિસખાતું શું કામ કરે છે? ઉ. લોકોના જાનમાલનું રક્ષણ કરે છે (પ્ર, ૨) ગામડામાં પોલિસ અધિકારી કોણ હોય છે? ઉ. પોલિસ પટેલ, મુખી (પ્ર. ૩) તાલુકાના પોલિસના ઉપરીને શું કહે છે? ઉ. ફોજદાર (પ્ર ૪) ફોજદારપર કોણ દેખરેખ રાખે છે? ઉ. ડિસ્ટ્રિકટ પોલિસ ઇન્સપેકટર (પ્ર. ૫) ફોજદાર અને ડિસ્ટ્રિકટ પોલિસ ઇન્સપેકટરના ઉપરીને શું કહે છે? ઉ. પોલિસ સુપ્રિન્ટેન્ડન્ટ.

દિવાની ખાતું—(પ્ર. ૧) દિવાની ખાતું શું કામ કરે છે? ઉ. લેણદેણનો ઇનસાફ કરે છે. (પ્ર, ૨) શહેરના રૂ ૫૦૦ ની અંદરના લેણદેણનો ઇનસાફ કરનારી કઇ કોર્ટ છે અને તેના ઉપરીને શું કહે છે? ઉ, સ્મોલકાજકોર્ટ અને તેના સ્મોલ કાજ જજ કહે છે? (પ્ર. ૩) તાલુકામાં લેણદેણનો ઇનસાફ કરવાને કઈ કોર્ટ છે? અને તેના ઉપરીને શું કહે છે? ઉ. સેકન્ડ કલાસ સબજજ કોર્ટ અને તેના ઉપરીને સબજજ (મુનસફ સાહેબ કહે છે, (પ્ર ૪) શહેરમાં સબજજ કોર્ટો કેટલી છે? ઉ. ફર્સ્ટકલાસ અને સેકન્ડકલાસ, (પ્ર. ૫) જીલ્લામાં ઇનસાફ કરનારા મુખ્ય અધિકારી કોણ છે ને તે શું કામ કરે છે? ઉ. ડિસ્ટ્રિકટજજ તેઓ લેણદેણ સબંધી ભારે દાવા ચુકવે છે (પ્ર, ૬ ડિસ્ટ્રિકટ જજના હાથ નીચે એ ખાતાના કયા કયા અધિકારી છે? ઉ સ્મોલકાજ જડજ ને સબજજ.

વૈદક ખાતું.—વૈદક ખાતું શું કામ કરે છે? માંદા

માણસની માવજત કરે છે તથા તેમને દવા વગેરે આપે છે. (પ્ર. ૨) મોટા તાલુકાઓમાં વૈદક અધિકારી કોણ હોય છે ? ઉ. હોસ્પિતાલ આસિસ્ટંટો. (પ્ર. ૩) હોસ્પિતાલ આસિસ્ટંટના હાથ નીચે કોણ હોય છે? ઉ. કંપાઉન્ડર (દવા આપનાર) (પ્ર. ૪) હોસ્પિતાલ આસિસ્ટંટના ઉપરી કોણ અને તેઓ કયાં રહે છે ? ઉ. સીવીલ સર્જન. તે જિલ્લાના મુખ્ય શહેરમાં રહે છે.

જાહેર બાંધકામ ખાતું—(પ્ર. ૧) જાહેર બાંધકામખાતું શું શું કામ કરે છે ? ઉ. સરકારી મકાનો, રસ્તા, પૂલો, અને સડકો વગેરે બાંધે છે તેમજ સમરાવે છે. (પ્ર. ૨) એ ખાતા તરફથી તાલુકામાં કોણ હોય છે ? ઉ. ઓવરશિયર. (પ્ર, ૩) ઓવરશિયરના ઉપરીને શું કહે છે ? ઉ. એન્જયુકેટીવ ઈજિનેર.

કેળવણી ખાતું—(પ્ર. ૧) આસિસ્ટંટ માસ્તરના ઉપરીને શું કહે છે ? ઉ. મહેતાજી. (પ્ર. ૨) નિશાળોની તપાસ રાખવા માટે જિલ્લામાં કોણ છે ? ઉ. ડેપ્યુટી એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેકટર. (પ્ર. ૩) ડેપ્યુટી એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટરને મદદ કરનાર કોણ ? ઉ. આસિ. ડે. એ. ઇન્સ્પેકટરો અને તાલુકા માસ્તરો.

મ્યુનિસિપાલ ખાતું—(પ્ર. ૧) મ્યુનિસિપાલિટી શું શું કામ કરે છે ? ઉ. રસ્તા સાફ રાખવાનું, દીવાબત્તી સળગાવવાનું, સડકોપર પાણી છાંટવાનું, લોકોની સુખાકારી સંભાળવાનું, શરૂઆતની કેળવણી આપવાનું, વગેરે. (પ્ર. ૨) મ્યુનિસિપાલીટીનો ખરચ શાથી નભે છે ? ઉ, જકાત, જાજરૂવેરો, ઘરવેરો, ગાડીવેરો, નળવેરો, વગેરેથી. (પ્ર. ૩) મ્યુનિસિપાલીટી કયા ગામમાં હોય અને કયા ગામમાં ન હોય ? ઉ. પાંચ હજાર કરતાં વધારે વસ્તી હોય ત્યાં મ્યુનિસિપાલીટી હોય અને એથી ઓછી વસ્તી હોય ત્યાં ન હોય (પ્ર. ૪) મ્યુનિસિપાલીટીનો કારભાર કોણ ચલાવે છે ? ઉ. સરકાર તરફથી નીમાયલા અને પ્રજા તરફથી ચુંટી કઢાયલા સભાસદો. (પ્ર. ૫) એ સભાસદો શા નામથી ઓળખાય છે ? ઉ. કમિશ્નર (પ્ર. ૬) મ્યુનિસિપાલીટીમાં સૌથી ઉપરી કોણ અને

તેને મદદ કરવાને કોણ કોણ હોય છે ? ઉ. પ્રેસીડન્ટ અને તેને મદદ કરવાને ચીફ ઓફીસર, આસિસ્ટંટ સેક્રેટરી, ઇન્સ્પેકટર ને કારકુનો.વગેરે.

લોકલફંડ ખાતું—(પ્ર. ૧) લોકલફંડ ખાતું શું શું કામ કરે છે ? ઉ. કુવા, તળાવ, રસ્તા, વગેરે બંધાવવાનું તથા સમરાવવાનું તથા કેળવણી આપવાનું. (પ્ર. ૨) લોકલફંડ ખાતાનો ખરચ શી રીતે ચાલે છે ? ઉ. સરકાર જમીન ઉપર જે મહેસુલ લે છે તે ઉપર દર રૂપીએ એક આનો લોકલફંડનો વધારે લે છે તેમાંથી ચાલે છે. (પ્ર. ૩) લોકલફંડનો વહીવટ કરનાર મંડળને શું કહે છે ? ઉ. લોકલબોર્ડ. (પ્ર. ૪) લોકલફંડ હિસાબ રાખનાર અધિકારીને શું કહે છે ? ઉ. લોકલફંડ કલાર્ક.

પોષ્ટ ખાતું—(પ્ર. ૧) પોષ્ટખાતું શું કામ કરે છે ? કાગળો, એંગીઓ, પારસલો તથા પૈસા એક ગામથી બીજે ગામ લઈ જવા લાવવાનું તથા પૈસા સાચવી તેનું વ્યાજ આપવાનું કામ કરે છે. (પ્ર ૨) પોષ્ટ ઓફિસના ઉપરીને શું કહે છે ? ઉ. પોષ્ટ માસ્તર. (પ્ર. ૩) પોસ્ટમાસ્તરને મદદ કરનાર કોણ કોણ હોય છે? ઉ.ડેપ્યુટી પોસ્ટ માસ્તર, કારકુન, સિપાઇ, ટપાલી.

પરચુરણ—ઉપર સિવાય તારખાતું, જંગલખાતું સરવૈખાતું, એગ્રિકલચર ખાતું, આબકારી ખાતું, કસ્ટમ ખાતું, નીમક ખાતું, શીતળા ખાતું, રજીસ્ટર ખાતું, વગેરે ઘણાં ખાતાં છે.

સ્થાનક પેદાશ—ગામમાં કે શહેરમાં કે જિલ્લામાં મુખ્ય પાક થતો હોય તે.

પરદેશ જતી ચીજો—(જે વસ્તુની નીપજ ઘણી થાય તે વસ્તુ પરદેશ જતી ચીજોમાં ગણવી.)

પરદેશથી આવતી ચીજો—(ગામ શહેર કે જિલ્લા પ્રમાણે લોખંડ કામ; કાચ કાપડ ઇમારતી લાકડાં વગેરે આવતી ચીજો ગણાવવી.

સામાન્ય ભૂગોળ.

સ્કુલના ફરનીચર ઉપરથી ઊંચાણ, નિચાણ, દિશા, માપવગેરે પ્રશ્નો કરી પૂછવા, છાપરાનો ઢાળ શા માટે કાઢયો, તે ઉપરથી

ગામનું વરસાદનું પાણી કઈ દિશામાં ને કેવી જગ્યામાં જાય છે, ભરાઇ રહેનારાં સ્થળો કેવી જગ્યામાંછે આ જગ્યા કેવીછે પાણી વગેરે પ્રશ્નો પૂછી તે ઉપરથી ઉંચાણ નિચાણ બતાવવા. પછી ડુંગર, પહાડ વગેરે પર જવું. ઋતુના પ્રમાણમાં કયો પાક કયારે થાયછે તે જણાવવું, તથા. તે પાક કેવા મુલકમાં થાય ને કેવા મુલકમાં ન થાય તે જણાવવું.

વ્યાખ્યા.

શેરી—સામસામી ઘરોની હાર હોય તે. **મહોલ્લો**—ઘણી શેરી મળીને થએલો ભાગ. **પરું**—શહેરનો પાછળથી વધેલો ભાગ.

ગામ—ઘણાં ઘરની વસ્તી હોય અને નાનાં ઘરો હોય તે.

કસ્બો—તાલુકાનું સૌથી મોટું ગામ. જેમાં ૫૦૦૦ કરતાં વધારે માણસની વસ્તી હોય તે.

શહેર—સારાં મોટાં બજારો, છાબંધઘરો અને ઘણાંઘરની વસ્તી હોયતે.

તાલુકો—ઘણાં ગામો મળીને થએલો ભાગ, જે મામલતદારના તાબામાં હોય છે તે.

જિલ્લો—કલેકટરના તાબાનો મુલક કે જેમાંઘણા તાલુકાઆવેલા હોયછેતે

બંદર—નદી કે દરીઆ કાંઠે આવેલું શહેર કે જ્યાંથી ઘણો માલ વહાણ મારફતે આવ જા થતો હોય તે

એજન્સિ-દેશી રાજાનો મુલક;જેપોલિટિકલએજંટનાતાબામાં હોયછેતે.

પોલિટિકલ એજંટ—દેશી રાજ્યપર દેખરેખ રાખનાર અધિકારી.

તળાવ—કે જેની ચાર બાજુ જમીન ને વચ્ચેમાં પાણી હોય છે તે.

બેટ—જેની ચારે બાજુ પાણી ને વચ્ચે જમીન હોય તે.

પહાડ—(જે ઘણાજ ઉંચા તથા લાંબા પહોળા ટેકરા મળી થએલો હોય તે.

નદી—મીઠા પાણીનો પ્રવાહ પર્વત અથવા સરોવરમાંથી નીકળીને નિચાણ જગાપર થઈ મોટી નદી અથવા દરીઆને મળે છે તે.

સમુદ્ર—ખારા પાણીનો ભાગ, આગબોટ વગેરેનો માલ લાવવા લઇ જવાનો ધોરી રસ્તો, કે નદીને મળવાનું ઠેકાણું.

મીઠબંદર—મીઠું પકવવાને મુકરર કરેલી જગ્યા.

હવા ખાવાનું ઠેકાણું—જે જગાપર ખારી ને ખુલ્લી હવા હોય તે અથવા ડુંગરાવાળી જગ્યા કે જ્યાં ચોકખી ને ઠંડી હવા આવે તે.

તીર્થસ્થળ—(જાત્રાનાં ઠેકાણાં) કે જેનું મહાત્મ ઘણે દૂર સુધી જણાતું હોય ને પુષ્કળ જાત્રાળુ આવતા હોય તે જગ્યા.

પ્રત્યક્ષ અવલોકન કરાવવા સંબંધી સૂચના.

૧. ગામ શહેર બતાવવાને તેવો ભાગ ઇંટોથી ગોઠવવો, વચ્ચે નિશાળ, બજાર, દવાખાનાં, ધર્મશાળા વગેરે પ્રખ્યાત સ્થળ ગોઠવવાં (તેવો આકાર ગોઠવાય નહિ તો એંધાણી મુકવી.)

૨. તાલુકો કે જિલ્લો બતાવવાને લંબગોળ, ઉપસેલો ગોળ કે બેઠેલો ગોળ કે ચોરસ જેવી આકૃતિ હોય તે પ્રમાણે ઇંટો ગોઠવવી વચ્ચે પ્રખ્યાત ગામો બતાવવાને ઉંચી ઈંટોની બંગલી ગોઠવવી. વચ્ચે નદી બતાવવાને માટીની સર્પાકૃતિએ ઈંટો ગોઠવવી, અથવા માટીની પાળ બાંધી લેવી, ડુંગર બતાવવાને ગોળા ઉપરા છાપરી ચઢાવવા. સરોવર અથવા તળાવ બતાવવાને ગોળાકારમાં ઈંટો ગોઠવવી. બેટ બતાવવાને પાણીનું વાસણ લઈ તેમાં ગોળાકાર સપાટ ગોઠવવો પણ તે પાણીની સપાટી કરતાં ઉંચો માલમ પડવો જોઇએ, ઉપર પ્રમાણે બધા દેખાવો પ્રથમ ગોઠવ્યા પછી તેનું ભાન કરાવવું.

ડ્રિલ માટે આપેલી સૂચના પહેલી ચોપડીના અર્થમાં જુઓ.

ડમ્બેલ્સની ડ્રિલ

દરેક રમત ૧૧ સુધી કરાવી બારે ડમ્બેલ્સ પહેલાં મૂકેલા હતા તે પ્રમાણે મુકાવી દેવડાવવા.

હેતુ—છાતી તથા હાથના સ્નાયુ ખીલવાનો.

રમત ૧૧ મી. ૧) જમણો હાથ ઉંચો. ૨) જમણા હાથની મુઠી મોં તરફથી લઇ ફેરવીને જમણો હાથ ઉંચો રાખવો.

રમત. ૧૨ મી ૧) ડાબો હાથ ઉંચો. ૨) ડાબાહાથની મુઠી મોંતરફથી લઇ ફેરવીને ડાબો હાથ ઉંચો રાખવો.

રમત. ૧૩ મી. ૧) જમણો હાથ ઉંચો. ૨) જમણો હાથ માથા પાછળથી લેઈ ફેરવીને ઉંચો રાખવો.

રમત ૧૪ મી. ૧) ડાબો હાથ ઉંચો. ૨) ડાબો હાથ માથા પાછ-

ળથી લઇ ફેરવી ઉંચો રાખવો-

રમત. ૧૫ મી. બેઉ હાથ ઉંચા રાખવા. ૧) જમણા હાથની મુઠ્ઠી મોં તરફથી લઈ ફેરવીને જમણો હાથ ઉંચો રાખવો. ૨) ડાબા હાથની મુઠી મોં તરફથી લઈ ફેરવીને ડાબો હાથ ઉંચો રાખવો.

રમત. ૧૬ મી. બેઉ હાથ ઉંચા રાખવા. ૧) જમણો હાથ માથા પાછળથી લઈ ફેરવીને ઉંચો રાખવો. ૨) ડાબો હાથ માથા પાછળથી લઈ ફેરવીને ઉંચો રાખવો.

રમત. ૧૭ મી. બેઉ હાથ ઉંચા. ૧) જમણો હાથ માથા ઉપરથી (મોં તરફથી) લઇ ફેરવીને ઉંચો રાખવો. ૨) ડાબો હાથ માથા ઉપરથી (મોં તરફથી) લઇ ફેરવીને ઉંચો રાખવો.

રમત. ૧૮ મી. ૧) બેઉ હાથ સામા લાંબા (મુઠીઓ જમીન તરફ) ૨) બેઉ હાથ બગલ આગળ લાવવા (કોણીઓ પાછલી તરફ)

રમત. ૧૯ મી. ૧) બેઉ હાથ સામા લાંબા (મુઠીઓ જમીન તરફ) ૨) હાથ પાછળ લાંબા. (મુઠીઓ આકાશ તરફ)

રમત. ૨૦મી (બે પગ વચ્ચે એક ફુટનું અંતર રાખવું) ૧ બેઉ હાથ ઉંચા. ૩) બેઉ હાથ પગનાં આંગળાં આગળ.

પાઠવાર જોડાક્ષર તથા અઘરા શબ્દો.

પરમેશ્વર	**વહેમાણું**	**ભક્તિ**	**ધર્મશાળા**	**પૃથ્વી**
બતાવ્યું	**બાંધ્યું**	**આવ્યો**	**ચંદ્રમા**	**સરજ્યાં**
ચંદ્ર	**પડ્યું**	**ધ્યાન**	**રહ્યો**	**પુત્ર**
પ્રભુ	**પર્વ**	**શ્રાવણ**	**વસ્ત્ર**	**ત્રીસ**
ચૈત્ર	**કાઢયો**	**દ્રાક્ષ**	**રસ્તે**	**મળ્યો**
ચાલ્યાં	**પિત્તળ**	**લક્કડ**	**આપ્યું**	**દોસ્ત**
ભાગ્યશાળી	**ફુક્કડ**	**સજ્જડ**	**પ્રેમ**	**ડાહ્યો**
કહ્યું	**પૂછ્યું**	**ત્રણ**	**મહીના**	**પડ્યો**
ઝાલ્યો	**છાપો**	**વિદ્યા**	**મસ્તી**	**પુત્ર**
બાંધ્યો	**પાડ્યું**	**શીખ્યો**	**વિચાર્યું**	**ગમ્યું**

ચઢ્યું	પહોંચાડયો	માર્યો	સરજ્યો	માંડયું
જક્કી	બચ્યું	પ્રાણી	રાખ્યું	અજાણ્યું
લાગ્યું	સમજાવ્યું	ઊંઘ્યાં	ફાવ્યો	પહોંચ્યું
માંડયું	આણ્યું	પસ્તાયો	મુદ્દલ	ગમ્યું
ઊઠ્યો	કર્યો	પહેર્યો	ફાવ્યો	ભાંડયો
છુટ્ટી	યત્ન	ચકભિલ્લુ	ચક્કર	કચ્છ
પ્રમાણે	હરાવ્યા	ઠર્યા	બન્યા	કિલ્લો
ઊઘાડયો	રહ્યા	દઢ	છુટ્ટી	મિત્ર
બોલ્યો	ક્યારે	જાગ્યો	ક્યાં	પાળ્યું
અર્ધું	સ્વાદ	ધાન્ય	ભાગ્યું	દોડયો
કુટ્યું	પસ્તાયો	જણાવ્યો	દાબ્યો	કલેશ
કહ્યા	ભાંગ્યો	અપાવ્યું	માગ્યું	રામચંદ્રજી
શ્રીરામ	કૌશલ્યા	પ્રધાન	જંત્ર	દર્પણ
નિંદે	ઊગ્યો	ઇચ્છા-	ધર્યા	માર્યા
ગણકાર્યું	સર્વે	રાખ્યું	શક્યું	ચઢ્યાં
વળ્યું	મંગાવ્યા	વિચાર્યું	બ્રાહ્મણ	ગુસ્સા
વિદ્યાર્થી	મૂર્ખ	વિદ્યા	ભક્ત	ઈશ્વર
નાખ્યું	મોર્યો	પરણાઈ	ગાડ	કેળવ્યો
સ્ટેશન	સોંપ્યો	પાળ્યો	નવાડયો	ત્રીજાએ
જણાવ્યું	બ્રાહ્મણ	બચ્ચા	ફેંક્યું	બાંધ્યો
સાંભળ્યો	ચોકખું	જડયું	અર્ધું	ગુમાવ્યું
ઉંચક્યો	ખુલ્લું	બગાડયું	ડર્યો	નિહાળ્યું
હલાવ્યું	ભુખ્યા	લજવ્યું	વળ્યું	ઝાલ્યું
બચાવ્યું	ભર્યા	પડ્યું	ભટ્ટી	થયું
રડ્યું ખડ્યું	આપકર્મી	બાપકર્મી	પ્રાર્થના	તીર્થ
દુશ્મન	પરણાવ્યો	છોડયું	મધ્યમાં	લશ્કર
ફેંક્યો	ભેટ્યો	ચર્યો	ફુલાવ્યું	ઉતર્યો

ચોકમાં	ભૂલ્યો	ધ્રૂજતો	ધ્રૂજે	પહેર્યાં
સ્ત્રી	જડ્યો	અર્ધાં	પુષ્કળ	સરજાવ્યા
સુર્ય	પલ્લવ	સ્હોય	વનસ્પતિ	સ્વાદ
પશ્ચિમ	ઉત્તર	માસ્તર	સ્લેટ	વિજયા
ભૂસી	વચ્ચે	શીખ્યો	મૂકાવ્યું	ક્યારડા
વર્ગ	વળ્યા	લલ્લુ	ઈશ્વરલાલ	બતાવ્યું
બંદોબસ્ત	ડાક્તર	ખેડ્યું	લક્ષ્મણ	નિર્દય
છિદ્રો	સિક્કા	અત્તર	ઊગ્યું	ગુચ્છો
ટટ્ટુ	ઉત્તમ	અન્ન	કુક્કુર	તત્કાળ
ઉદ્યોગી	વસ્તુ	પ્રીતિ	ટટ્ટી	નક્કર
સ્વાદ	છુટ્ટી	વત્તા	બાસ્તો	કરાવ્યાં
ગવૈયા	તિથિ	પખવાડીઆં	સરૈયા	બકરૂં
નિશાન	મસ્તી	અટકચાળાં	ઓસડવેસડ	શિકારી
અભાગીઉં	વિઆય	ગોંધતો	રિસાળ	ઢોંગ
ભાગ્યે	પાટલુન	અનંત	નિરધાર	ભૂલથાપ
ટપોટપ	પેંતરા	બહાદુરી	ગેડીદડા	કુટુંબ
સોહામણી	અંગેઠી	ઢીંગલી	સહીઅરો	સંતાપ
ચીથરી	વિવાહ	નિંદ	ખેંચતાણ	બળવંત
ઓડઝપટ	માદળીઉં	ધંતરમંતર	ભાંગીતૂટી	કચરોપુંજો
ફુંફાળું	સરનામું	સિસોટી	મિનિટ	સંદેશો
ઢીંમણું	ઢોરડું	હિંચોળે	ફરજંદ	નીમણુક
ચીતરામણ	હોશિયાર	ઢેકા	કિનારે	દાનત
હાડકું	ગોળમટોળ	ચટાપટા	શિખામણ	સંપત
લતાં	દેશાવર	ખૂબસુરત	બરદાસ	દુઃખ

ખડખડાટ	દુબળા	સંકટ	પારધી	શીંગડાં
જરદી	ધગધગતી	સિંહ	પિએર	ટાંકણું
ઓચીંતી	રાજપાટ	પ્રમાણે	તડગધુમ	ચઢાઉ
મમત	ઉપરાંત	સાહુકાર	તળાવડી	શેલો
ખંતીલા	અંગુઠીઆં	કુકડું	જગપતિ	મહિમા
સરિતા	સિંધુ	વિશાળ	માતેલા	વિશેષ
દિશા	કસરતશાળા	આથમણી	દક્ષિણ	ફુટપટી
ખુરસી	નિચાણ	વિશાળ	અધિકારી	હુંડી
સેકન્ડ	જંતુ	વિષે	કોથળો	કંસારો
કથરોટ	ચંબુ	તાંબાકુંડી	ટંકશાળ	તાંબુ
ચળકાટ	મજાગરાં	શિરોઈ	થાળી	લોટા
ખુજળી	સુપડા	ઝીંઝવા	ધુપેલ	સુંવાળી
તમાકુ	સુગંધ	પાંદડાં	સળંગ	સેંકડો
રાતડીઆ	મહીકાંઠા	ઠેબરાં	હળપુણી	ધુંસરી
સંતોષ	કૌવત	ક્રોઢ	ભોય	અથાણું
ચટણી	ફૂલ	પાકટ	વેંત	તાવડા
શિઆળવાં	હિસાબ	સફેત	ઘઉં	રક્ષણ
મધપુડો	[illegible]	આળસુ	જીવડાં	ચીકટ
કુકડો	દાંડીઆ	ભિંજાતું	દાઢ	આંગળાં
મજબુત	નિશાળ	ખુણેખાંચરે	ભુરા	નુકસાન
દાબડો	નામકહલાલ	સુંવાળા	ભુસું	શરત
નાળબંધ	અડીઅલ	ગધેડું	ભુંડ	પુંછડી
સુરજ	ભુખ્યા	સાઠા	સંબંધી	ફીકર
ઠેકડા	ઉદ્દેસીંગ	ભિખારી	હંમેશા	જોડવાં

સમાપ્ત.

જાહેર ખબર.

કિન્ડરગાર્ટન સીસ્ટમ મુજબ નવાં ધોરણ મા

મેસર્સ સી ડી શાહ એન્ડ કો તરફથી બહાર પડેલી

બાળવર્ગની નોટ	૦-૧-૬	પદાર્થ પાઠ ભા ૧ લો.	૦–
પહેલીના અર્થ	૦-૩-૦	પદાર્થ પાઠ ભા ૨ જો.	૦–
બીજીના અર્થ	૦-૪-૦	ભૂગોળ પ્રવેશ	૦–
ચોથીના અર્થ	૦-૫-૦	મૂળાક્ષર કિતા	૦–
પાંચમીના અર્થ	૦-૬-૦	સુરત શહેરનો નકશો	૦-૧
છઠ્ઠીના અર્થ	૦-૭-૦	ચોર્યાસીતાલુકાનો ,,	૦-૧
સાતમીના અર્થ	૦-૮-૦		

કન્યા વાચનમાળા પુસ્તક પહેલાના અર્થ ૦-૩-૦
કન્યા વાચનમાળા પુસ્તક બીજાના અર્થ ૦-૪-૦
કન્યા વાચનમાળા પુસ્તક ત્રીજાના અર્થ ૦-૬-૦
'બાળ ગરબાવળી' ની નોટ બે આના.

અંક સુચક મૂળાક્ષર કિત્તા કીમત ૦ા આનો જેમાં અંક ઉપરથી મૂળાક્ષર શિખવવાની રીત, મૂળાક્ષર કાના માત્ર વગરના શબ્દોથી યાદ રહે તેવા શબ્દો સહિત

પ્રાથમિક તથા આંગ્લશાળાના દરેક ધોરણના

"મુખગણિત શિક્ષક" તૈયાર છે !!!

ખાસ આંગ્લશાળાના ત્રીજા ધોરણના બે આના.

પત્ર વ્યવહાર નીચેને સરનામે કરવો.

શાહપોર, | મેસર્સ. સી. ડી. શાહ એન્ડ કો.ના [illegible]
સુરત. | શા. મગનલાલ મોતીલાલ